



การต่อสู้บนพื้นที่ความทรงจำของคนหลากหลายชาติพันธุ์ในประเทศไทย

ศาสตราจารย์ สายชล สัตยานุรักษ์
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

ความทรงจำร่วมกันของคนในสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นรากฐานของจินตนาการที่เชื่อมต่อดิตเข้ากับสถานะที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน และเป็นความคาดหวังต่ออนาคตไปพร้อมกัน นับตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาได้มีความพยายามอย่างต่อเนื่องของชนชั้นนำไทยและรัฐไทยที่จะสร้างความทรงจำเกี่ยวกับ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” รวมทั้งทำให้ความทรงจำนี้มีอิทธิพลต่อคนทุกชั้น ทุกท้องถิ่น และทุกชาติพันธุ์ แม้ว่าชนชั้นนำไทยและรัฐไทยจะประสบความสำเร็จในการทำให้ความทรงจำนี้กลายเป็นความทรงจำกระแสหลักที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ไทยรวมทั้งวัฒนธรรมแห่งชาติของไทย แต่ก็ไม่สามารถครอบงำคนทุกกลุ่มในสังคมไทยได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ดังปรากฏว่าคนหลายกลุ่มได้สร้างความทรงจำที่อยู่นอกกรอบของ “ความทรงจำกระแสหลัก” ขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันซึ่งมีความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองสูงชันมาก เนื่องจากโครงสร้างสังคมไทยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เพราะมีการขยายตัวของระบบทุนนิยมและการแตกตัวทางชนชั้นแม้แต่ในเขตชนบทที่ห่างไกล ทำให้การแย่งชิงทรัพยากรภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มทวีความรุนแรงในขณะที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจมีความสลับซับซ้อนขึ้นมาก ส่งผลให้พื้นที่ความทรงจำกลายเป็นพื้นที่หนึ่งที่ถูกใช้สำหรับการต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มคนต่างๆ ซึ่งต้องการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพื่อจะได้มีสิทธิและอำนาจต่อรองเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งคนหลากหลายชาติพันธุ์ที่ตกอยู่ในฐานะคนชายขอบของรัฐไทยและสังคมไทยมาเนิ่นนาน

คำสำคัญ : การต่อสู้ พื้นที่ความทรงจำ ชาติพันธุ์ ประเทศไทย

ความน่า

ความทรงจำร่วมกันของคนในสังคมหนึ่งๆ ย่อมเป็นรากฐานสำคัญของจินตนาการที่คนในสังคมนั้นได้เชื่อมต่อกันของตนเข้ากับสถานะที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน และเป็นความคาดหวังต่ออนาคตของคนในสังคมไปพร้อมกัน กล่าวคือความทรงจำอดีตทำให้กลุ่มคนที่เป็นเจ้าของความทรงจำตระหนักร่วมกันว่า การดำรงอยู่ในสถานะปัจจุบันเกิดขึ้นมาจากเงื่อนไขใดในอดีต หากต้องการอยู่ในปัจจุบันได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและมีอนาคตที่ดีงามตามอุดมคติแล้ว คนกลุ่มนั้นๆ จะต้องกระทำอะไรบ้าง กระทำอย่างไร และกระทำโดยใคร

ในสังคมไทย ความทรงจำที่หล่อหลอมให้เกิดความหมายของ “ความเป็นไทย” หรือ “อัตลักษณ์ไทย” มีมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (พ.ศ. 2435-2475) ยังคงมีอิทธิพลสูงมากในปัจจุบัน เพราะมีการเลือกสรรความหมายสำคัญของ “ความเป็นไทย” มาผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีการปรากฏตัวของชนหลากหลายชาติพันธุ์ในพื้นที่ทางสังคม แต่รัฐไทยจะยอมให้คนชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เป็นคนชายขอบสามารถลงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เฉพาะในทางวัฒนธรรมและทุนทางวัฒนธรรมที่จะกลายเป็นสินค้าได้เท่านั้น จะเห็นได้ว่ายังคงมีการสืบทอดนโยบายทำให้คนทุกชาติพันธุ์มี “จิตใจแบบไทย” คือยอมรับ “ความจริง ความดี และความงามแบบไทย” ซึ่งหมายถึงการยอมรับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบบแบ่งคนออกเป็นลำดับชั้น อันเป็นรากฐานของโครงสร้างการเมืองที่ผูกขาดอำนาจไว้ในกลุ่มชนชั้นนำสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่น่าไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคมไทยจึงได้แก่ความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ที่ไม่กว้างพอสำหรับคนทุกชาติพันธุ์ในรัฐไทย โดยที่คนชาติพันธุ์ต่างๆ ถูกกดดันให้ “กลายเป็นไทย” ปัญหานี้เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาทางการเมืองซึ่งทวีความแหลมคมขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา เมื่อการขยายตัวของระบบทุนนิยมได้เชื่อมโยงคนทุกชาติพันธุ์ในประเทศไทยเข้ามาอยู่ในระบบเศรษฐกิจการเมืองที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่มีความได้เปรียบเสียเปรียบอย่างมากในโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองที่รวมศูนย์อำนาจในการจัดการทรัพยากร โดยที่การกระจายอำนาจหรือการปกครองส่วนท้องถิ่นในหลายทศวรรษที่ผ่านมายังไม่เพิ่มอำนาจให้แก่ชาวบ้านทั่วไปเท่าที่ควร ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนชาติพันธุ์ต่างๆ กับ “คนไทย” (รวมทั้งความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์เหล่านั้นกับคนจีนที่ “กลายเป็นไทย”) ในหลายท้องถิ่น

แม้ว่าความขัดแย้งส่วนใหญ่จะเป็นความขัดแย้งระหว่าง “ชนชั้น” ซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการแย่งชิงทรัพยากร แต่เรื่องชาติพันธุ์ก็ได้ถูกนำเชื่อมต่อกับความสำนึกทางชนชั้นและนำมาใช้สำหรับการสร้างความชอบธรรมในการต่อสู้ “พื้นที่ความทรงจำ” จึงถูกคนแต่ละชาติพันธุ์ใช้ในการต่อสู้เพื่อปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ ทั้งต่อสู้กับรัฐไทยและต่อสู้กับชาติพันธุ์ที่ได้เปรียบในโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมืองของไทย

ที่น่าสนใจก็คือ การต่อสู้ดิ้นรนของคนบางชาติพันธุ์มิได้เป็นไปในทางแข่งขันหรือต่อสู้กับความทรงจำกระแสหลัก เพราะอิทธิพลของความทรงจำกระแสหลักมีมากเสียจนกระทั่งคนหลายชาติพันธุ์ต้องพยายามประสานประวัติศาสตร์ของตนเข้ากับความทรงจำกระแสหลัก โดยอาศัย อนุสาวรีย์ พิธีกรรม ภาพถ่าย งานเขียนทางประวัติศาสตร์ หรือเรื่องเล่าในลักษณะอื่น เพื่อทำให้อดีตของตนเชื่อมต่อกับอดีตของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” มากที่สุด ทั้งนี้ก็เพราะในปัจจุบันวิถีชีวิตของคนแทบทุกชาติพันธุ์ต้องสัมพันธ์กับรัฐไทยมากขึ้น เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคมทำให้ต้องอาศัยทรัพยากรและนโยบายต่างๆ ที่รัฐบาลบริหารจัดการอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

อย่างไรก็ตาม มีคนบางชาติพันธุ์ได้สร้างความทรงจำที่ไม่เกี่ยวกับความทรงจำกระแสหลักขึ้นมา เพื่อจุดประสงค์ต่างๆ กันออกไป เช่น เพื่อสร้างเอกภาพภายในชาติพันธุ์ที่จะช่วยให้อยู่รอดได้ในบริบทที่เปลี่ยนไป หรือเพื่อต่อสู้กับ

ชาติพันธุ์อื่นในท้องถิ่นที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเหนือกว่า หรือเพื่อต่อสู้ในพื้นที่ทางการเมืองระดับชาติ ฯลฯ ซึ่งการสร้างความทรงจำในทุกลักษณะล้วนแต่มีจุดประสงค์อยู่ที่การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในหน่วยทางสังคมที่ชาติพันธุ์นั้นๆ สังกัด ซึ่งอาจเป็น ชุมชน หมู่บ้าน เมือง ท้องถิ่น หรือชาติ

การทำความเข้าใจการต่อสู้ใน “พื้นที่ความทรงจำ” ของชาติพันธุ์ต่างๆ จึงช่วยให้มองเห็นความตึงเครียดและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ซับซ้อน และกว้างขวางในสังคมไทย และช่วยให้เข้าใจมิติทางการเมืองวัฒนธรรม (cultural politics) ของปัญหาความตึงเครียดและความขัดแย้งในสังคมไทยชัดเจนขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการแสวงหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหาทางการเมืองโดยไม่ละเลยมิติทางวัฒนธรรม รวมทั้งการหาทางปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมแห่งชาติของไทยให้กลายเป็น “พหุวัฒนธรรม” ด้วย

แม้ว่าบทความนี้จะมุ่งวิเคราะห์การต่อสู้ดิ้นรนของคนชาติพันธุ์ต่างๆ มิได้ครอบคลุมไปถึงการต่อสู้ดิ้นรนของกลุ่มสังคมในเชิงอื่นๆ เช่น เชิงชนชั้น เพศ วัย ฯลฯ แต่ก็หวังว่าจะช่วยสะท้อนให้เห็นความเข้มข้นรุนแรงของการต่อสู้ใน “พื้นที่ความทรงจำ” และทำให้มองเห็นด้วยว่าการแก้ไขปัญหาทางการเมืองเป็นเรื่องซับซ้อน โดยจะต้องแก้ไขไปจนถึงระดับของวัฒนธรรมทางการเมืองด้วย

การคลี่คลายของความทรงจำกระแสหลักและผลกระทบ

เนื่องจากคนชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทยส่วนใหญ่กำลังต่อสู้ดิ้นรนอยู่ภายใต้ความทรงจำกระแสหลักที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ไทยและวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงเห็นควรวิเคราะห์การคลี่คลายและพลังของความทรงจำกระแสหลักโดยสังเขป

ในสมัยรัชกาลที่ 5-7 ซึ่งรูปแบบจารีตของไทยเปลี่ยนเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ชนชั้นนำได้เขียนประวัติศาสตร์แบบใหม่เพื่อสร้างความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ซึ่งช่วยจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชนชั้นชาติพันธุ์ และเพศ และช่วยสร้างความชอบธรรมในการครอบครองดินแดนที่เคยเป็นเมืองประเทศราช ในบริบทที่พระมหากษัตริย์ทรงขยายพระราชอำนาจออกไปปกครองประชาชนทั่วประเทศโดยตรงเป็นครั้งแรก และประเทศสยามต้องเผชิญกับภัยคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกอันได้แก่อังกฤษและฝรั่งเศสที่ทำให้เสี่ยงต่อการสูญเสียเอกราช¹

ประวัติศาสตร์ที่เขียนโดยชนชั้นนำ ทำให้เกิดอัตลักษณ์ “ชาติไทย” ที่มีความเจริญมาแต่โบราณ โดยที่ความเจริญ ความสงบสุข และเอกราชของ “ชาติไทย” มาจากพระมหากษัตริย์และพุทธศาสนาซึ่งเป็นหัวใจของ “ความเป็นไทย” โดย “การปกครองแบบไทย” เป็นการปกครองที่เหมาะสมที่สุดสำหรับ “ชาติไทย” เพราะธรรมะของพุทธศาสนาช่วยให้พระมหากษัตริย์ของไทยทรงมีพระสติปัญญาและความเมตตากรุณาอย่างสูงสุด จึงทรงทำการปกครองแบบ “พ่อปกครองลูก” ที่ส่งผลให้ “เมืองไทยนี้ดี” ตลอดมา คือ “ชาติไทย” มีเอกราช ความมั่นคง ความสงบสุข และเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ แม้ว่าจะมีปัญหาร้ายแรงเกิดขึ้นในบางสมัย เช่น การสูญเสียเอกราชแก่พม่า แต่พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ก็ทรงประสบความสำเร็จในการกอบกู้เอกราชและสร้างความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมแก่ “ชาติไทย” จนทำให้ “ชาติไทย” มีระเบียบ ความสงบสุข ความมั่นคง และความเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น และตราบดีที่คนไทยสามารถรักษา “ความเป็นไทย” ที่มีพระมหากษัตริย์และพุทธศาสนาเป็นหัวใจเอาไว้ได้ เมืองไทยก็จะดีตลอดไป²

ในการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับ “ชาติไทย” นี้ มีความพยายามจะเน้นความสำคัญและความเจริญก้าวหน้าของคนชาติพันธุ์ไทยเหนือคนชาติพันธุ์อื่นๆ โดยคนชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ลาว เขมร ฯลฯ จะถูกมองว่ายังป่าเถื่อน ล้าหลัง เกียจคร้าน และหรือไร้ใจไม่ได้ แต่เพื่อจะรวมเอาดินแดนของชาติพันธุ์เหล่านั้นเข้ามาอยู่ภายใต้พระราชอำนาจ และป้องกันมิให้มหาอำนาจเข้ามาแย่งชิงเอาไป ก็มีความพยายามในการสร้างประวัติศาสตร์เพื่อแสดงว่าเมืองประเทศราชบางแห่ง

เป็นรัฐของชนชาติไทยมาแต่โบราณ ดังปรากฏใน พระราชนิพนธ์เรื่องพระพุทธรชินราช และ พงศาวดารโยนก ซึ่งระบุว่ารัฐโบราณในภาคเหนือตอนบนมีชื่อว่า “ลานนาไทย”^๙ แม้ว่าจะไม่เคยปรากฏชื่อ “ลานนาไทย” ในหลักฐานใดๆ มาก่อน และชนชั้นนำไทยในเวลานั้นยังคงรับรู้กันโดยทั่วไปว่าคนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในดินแดนดังกล่าวเป็น “คนลาว” ก็ตาม

ในเวลานั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มดำเนินนโยบายสร้างและเผยแพร่ความรู้ว่า “คนลาว” ก็คือ “ชนชาติไทย” ทรงเน้นให้ชนชั้นนำไทยหาทางทำให้เจ้านายใน “เมืองลาว” ทั้งหลายรับรู้ว่า “ชาติไทยกับลาวเป็นชาติเดียวภาษาเดียวกัน เป็นแผ่นดินอันเดียวกัน” ในขณะที่ “ฝรั่งเศสเป็นแต่ผู้อื่น มีความหมิ่นประมาทชาติวงศ์ของพวกลาวว่าเป็นชาวป่าชาวดง”

ในช่วงปลายสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เริ่มเกิดงานเขียนประวัติศาสตร์ที่เน้นอดีตของ “เชื้อชาติไทย” โดยสร้างโครงเรื่อง (plot) ว่า “เชื้อชาติไทย” เป็นเชื้อชาติเก่าแก่ เคยมีอำนาจและความเจริญอย่างยิ่งใหญ่ แต่พ่ายแพ้แก่ชาติจีน เพราะแตกสามัคคีกัน อย่างไรก็ตาม “คนเชื้อชาติไทย” มีคุณธรรมหรืออุปนิสัย “จงรักในอิสรภาพของชาติ” จึงไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจของชาติจีน พากันอพยพลงมายังดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน และสร้างความเจริญทางศิลปะและวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ แม้ว่าบางครั้ง “คนเชื้อชาติไทย” จะแตกสามัคคีกันอีก ซึ่งทำให้ “ชาติไทย” ต้องเสียเอกราชแก่พม่าสองครั้ง และยังคงต้องเสียดินแดนให้แก่มหาอำนาจอังกฤษและฝรั่งเศสอีกหลายครั้ง เพราะชาติตะวันตกมีความเจริญทางวัตถุมากกว่า แต่ “ชาติไทย” ก็มีวีรบุรุษและวีรสตรีที่ต่อสู้อย่างเฉลียวฉลาดและกล้าหาญ สามารถรักษาเอกราชและสร้างความเจริญรุ่งเรืองแก่ “ชาติไทย” สืบมา

ภายหลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบรัฐธรรมนูญในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ประวัติศาสตร์ไทยภายใต้โครงเรื่องดังกล่าวได้รับการเขียนขึ้นอีกหลายเรื่อง สร้างความทรงจำเกี่ยวกับชาติไทยตามคติเชื้อชาตินิยม ซึ่งทำให้ข้าราชการและประชาชนสนับสนุนผู้นำในระบอบใหม่ที่กำลังดำเนินนโยบาย “สร้างชาติไทยให้เป็นมหาอำนาจในแหลมทอง” และทำให้ผู้นำในระบอบใหม่สามารถใช้อำนาจเผด็จการ โดยสร้างความหวังว่า “ชาติไทย” ที่คนไทยสามัคคีกันภายใต้ผู้นำที่เข้มแข็งจะกลายเป็นชาติมหาอำนาจที่มีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น ตลอดสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการเสนอประวัติศาสตร์ตามคติเชื้อชาตินิยมสู่สังคมอย่างเข้มข้น โดยรัฐบาลได้ใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือ เช่น ละคร เพลง การสนทนาทางวิทยุ พิธีกรรม ตำราเรียน ฯลฯ

แม้ว่าสงครามโลกจะสิ้นสุดลงโดยประเทศไทยพ่ายแพ้สงคราม แต่ความทรงจำร่วมและอัตลักษณ์แห่งชาติจากยุคสงครามโลกยังคงได้รับการผลิตซ้ำ เพราะเอื้อให้ผู้ปกครองในระบอบเผด็จการสามารถเรียกร้องความเสียสละและความสามัคคีจากคนในชาติได้ง่าย ในขณะเดียวกันการสูญเสียอำนาจอย่างสิ้นเชิงของคณะราษฎรในทศวรรษ 2490 ก็เปิดโอกาสให้ฝ่าย “นิยมเจ้า” ได้ฟื้นฟูอุดมการณ์ราชาชาตินิยม^{๑๐} ซึ่งปัญญาชนสำคัญที่มีอิทธิพลมากที่สุดในการทำให้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมมีพลังสูงขึ้นในสังคมไทยก็คือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เมื่อประกอบกับปฏิบัติการทางสังคมของหลายฝ่าย รวมทั้งการฟื้นฟูศิลปะและวัฒนธรรมจากยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่น สถาปัตยกรรม ดนตรี วรรณคดี ละคร และพระราชพิธีต่างๆ ก็ทำให้ความทรงจำร่วมและอัตลักษณ์แห่งชาติภายใต้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมมีอิทธิพลอย่างสูงชันอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา

ดังนั้น ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ไทยที่ได้รับอิทธิพลจากอุดมการณ์ราชาชาตินิยมจึงมีพลังสูงควบคู่กับความทรงจำและอัตลักษณ์แห่งชาติที่มาจากอุดมการณ์เชื้อชาตินิยม อย่างไรก็ตาม ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ไทยที่มาจากอุดมการณ์ราชาชาตินิยมได้รับการผลิตซ้ำเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่การเน้น “เชื้อชาติไทย” ลดความสำคัญลงไปเป็นลำดับ

การขยายอิทธิพลของประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ไทยภายใต้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมในหลายทศวรรษที่ผ่านมา สอดคล้องกับบริบทที่คนเชื้อสายจีนได้ “กลายเป็นไทย” มากขึ้น และมีอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมสูง ขึ้นอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นส่วนใหญ่ของชนชั้นนำและชนชั้นกลางในสังคมไทย การสร้างประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ ไทยกระแสหลักจึงไม่เห็นเรื่อง “เชื้อชาติไทย” อีกต่อไป แต่เปลี่ยนมาเน้นความเป็น “คนไทย” ในแง่ที่มีความจงรักภักดีต่อ พระมหากษัตริย์ไทย การนับถือพุทธศาสนา การใช้ภาษาไทย การยอมรับขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ของไทย ตลอดจน การเข้าถึงศิลปะไทยหรือความงามแบบไทยที่ทำให้มี “ความเป็นไทยทางจิตใจ” อย่างสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม สำหรับคนบางชาติพันธุ์ที่ไม่ต้องการ “กลายเป็นไทย” หรือสามารถ “กลายเป็นไทย” ได้อย่างจำกัด เช่น ชาวมลายูมุสลิม ชาวเขา ฯลฯ ก็ยังคงถูกจัดว่าเป็น “คนอื่น” อยู่เสมอในบริบทที่รัฐเน้นความมั่นคงของชาติ เฉพาะ ชาวเขาที่สร้างรายได้ด้านการท่องเที่ยวเท่านั้นที่รัฐและสังคมทั่วไปให้ความสำคัญ แต่ก็ให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นสินค้า ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมากกว่าในฐานะที่เป็นมนุษย์หรือเป็นสมาชิกของ “ชาติไทย”

ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ไทยกระแสหลักที่มีรากฐานอยู่บนอุดมการณ์ราชาชาตินิยมซึ่งครอบงำสังคมไทย อย่างมั่นคงนั้น ช่วยจรรโลงโครงสร้างสังคมที่แบ่งคนออกเป็นลำดับชั้นและจรรโลงรัฐไทยที่รวมศูนย์อำนาจไว้ในมือ ชนชั้นนำ ประชาชนมีเพียงบทบาทในการเลือกตั้ง ไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากร อย่างแท้จริง และขาดโอกาสในการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ผลก็คือ ในทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา รัฐสามารถใช้ อำนาจในการดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศอย่างไม่สมดุล นโยบายและโครงการขนาดใหญ่จำนวนมากได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อ อำนวยประโยชน์ให้แก่กลุ่มคนที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองมากอยู่แล้ว ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ตกเป็น ฝ่ายเสียเปรียบ คนหลายกลุ่มที่ถูกกดดันหรือถูกจูงใจให้เปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรมาสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ต้องประสบ กับภาวะขาดทุนเพราะขาดอำนาจต่อรองในตลาด ในขณะที่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ทำลายสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตรงและ โดยอ้อม ในที่สุดประชาชนหลายชาติพันธุ์ในสังคมไทยก็กลายเป็น “คนชายขอบ” โดยที่ช่องว่างของรายได้และการครอบครอง ทรัพยากรระหว่างคนรวยกับคนจนเพิ่มสูงขึ้นตลอดมา

ในท่ามกลางบริบทที่กล่าวข้างต้น มีความพยายามของ “คนชายขอบ” หลากหลายกลุ่มที่จะปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ เชิงอำนาจ เพื่อให้กลุ่มของตนมีอำนาจ สิทธิ หรือโอกาสเพิ่มมากขึ้น การต่อสู้เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ กระทำในหลายวิธี เช่น การเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การเคลื่อนไหวแบ่งแยกดินแดน การเคลื่อนไหว ทางสังคมแนวใหม่ (new social movements) ฯลฯ แต่การต่อสู้ดิ้นรนอีกมิติหนึ่งที่สำคัญ ก็คือ การสร้างความทรงจำ ขึ้นมาใหม่เพื่อปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งคนแต่ละกลุ่มในสังคมไทยปัจจุบันได้เคลื่อนไหวใน เรื่องนี้อย่างคึกคักและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม บทความนี้ไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงการสร้างความทรงจำของ คนทุกกลุ่มในประเทศไทยอย่างละเอียด จะวิเคราะห์การสร้างความทรงจำของคนบางชาติพันธุ์เพื่อสะท้อนให้เห็นภาพรวม ในมุมกว้างเท่านั้น

การสร้างภาพทรงจำของชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เชื่อมโยงกับความทรงจำกระแสหลัก

คนชาติพันธุ์ต่างๆ มิได้ยอมรับสถานภาพทางชาติพันธุ์ใน “ชาติไทย” ในฐานะที่เป็น “คนอื่น” (the other) หรือเป็น “คนชายขอบ” แต่ได้พยายามสร้างความทรงจำและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เพื่อเลื่อนสถานภาพและเพิ่มพูนสิทธิและอำนาจใน “ชาติไทย”

ในบริบทที่คนชาติพันธุ์ต่างๆ มีความจำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรที่รัฐเป็นผู้บริหารจัดการมากขึ้น และต้องมีความสัมพันธ์กับคนทั่วไปในสังคมไทยใกล้ชิดมาก ทั้งในฐานะที่เป็นผู้ผลิต ผู้ประกอบการค้า และผู้บริโภค ในขณะที่อุดมการณ์ราชาชาตินิยมมีอิทธิพลอย่างสูงในสังคมไทย การสร้างความทรงจำภายใต้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมจึงเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางที่สุด โดยคนหลายชาติพันธุ์ได้พยายามเชื่อมต่ออดีตของตนเข้ากับโครงเรื่อง (plot) ของประวัติศาสตร์แห่งชาติ ซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งของการพยายามที่จะ “กลายเป็นไทย” ของคนชาติพันธุ์ต่างๆ นั้นเอง

ในกรณีของ **ชาติพันธุ์จีน** ซึ่งเคยถูกมองว่าเป็น “ยิวแห่งบูรพาทิศ” เมื่อได้กลายเป็นชนชั้นกลางของสังคมไทยแล้ว ก็ได้สร้างความทรงจำว่าตนได้เข้ามา “พึ่งพระบรมโพธิสมภาร” ของพระมหากษัตริย์ไทย มีความจงรักภักดีและกตัญญู กตเวทิต่อพระมหากษัตริย์ไทย พร้อมกับแสดงว่าตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี นอกจากนี้ยังได้เปลี่ยนชื่อและนามสกุลเป็นไทย เรียนหนังสือไทยและใช้ภาษาไทย ฯลฯ โดยเก็บกด “ความเป็นจีน” เอาไว้ จนกระทั่งในปลายทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา เมื่อประเทศไทยเปลี่ยนนโยบายผูกมิตรกับประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ ชาวจีนในสังคมไทยจึงมีสถานภาพและอำนาจต่อรองมากขึ้นจนสามารถแสดง “ความเป็นจีน” ในบางมิติออกมา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในฐานะนายกรัฐมนตรีได้ปราศรัยต่อประชาชนทางโทรทัศน์ ภายหลังจากการเดินทางไปเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนในปี พ.ศ.2518 ว่า ชาวจีนในประเทศไทยกว่า 3,666,000 คนนั้น “อย่าวิตก จะเป็นจีนต่อไปหรือเป็นไทยก็ได้”¹¹ แม้แต่ในการเคลื่อนไหวที่นำไปสู่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ซึ่งนักศึกษา “ลูกจีน” มีบทบาทมากที่สุดโดยไม่มีพวกญวนเข้าไปเกี่ยวข้องเลยนั้น ฝ่ายที่ใช้กำลังเข้าปราบปรามอย่างเหี้ยมโหดก็ต้องอ้างว่าผู้ก่อการที่ “เป็นภัยต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” นั้นเป็น “พวกญวน” เพื่อจะได้มีความชอบธรรมในการปราบปราม¹²

ในทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา เมื่อประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งมีความสำคัญมากขึ้นและเศรษฐกิจไทยเชื่อมต่อกับเศรษฐกิจโลกมากขึ้น คนชาติพันธุ์จีนประสบความสำเร็จอย่างสูงในการเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจและการเมือง เมื่อประกอบกับเงื่อนไขทางการเมืองวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในสถานการณ์ที่ “ชาติไทย” มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับ “ชาติจีน” ในเชิงเป็นมิตรมากขึ้น ในบริบทที่ “ชาติจีน” กลายเป็นชาติสำคัญในทางเศรษฐกิจและการเมืองในระบบโลก และเจ้านายไทยได้เสด็จไปเมืองจีนหลายครั้งโดยทรงแสดงความชื่นชมในศิลปะและวัฒนธรรมของจีนเป็นอย่างมาก ทำให้คนชาติพันธุ์จีนสามารถแสดงออกซึ่ง “ความเป็นจีน” ใน “ชาติไทย” ได้อย่างเต็มที่และอย่างปลอดภัย โดยด้านหนึ่งมีการเน้น “ความเป็นไทย” ของชาวจีนในแง่ที่จงรักภักดีต่อ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” อย่างเต็มเปี่ยม แต่อีกด้านหนึ่งก็เน้นความเป็นคนเชื้อสายจีนที่รักแผ่นดินไทยซึ่งเป็นถิ่นเกิดและรักใน “ชาติไทย” เป็นอย่างยิ่ง กลุ่ม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ถึงกับประกาศอย่างเปิดเผยว่าตนเป็น “ลูกจีนกู้ชาติ”¹³ ในการต่อสู้กับ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรีซึ่งมีคนชาติพันธุ์ลาวจากภาคเหนือและภาคอีสานจำนวนมากให้การสนับสนุน

คนชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ถูกทำให้เป็น “คนชายขอบ” หรือเป็น “คนอื่น” ส่วนใหญ่แล้วไม่ประสบความสำเร็จเหมือนชาติพันธุ์จีน แต่คนหลายชาติพันธุ์ก็พยายามสร้างความทรงจำที่เชื่อมโยงกับความทรงจำกระแสหลัก เพื่อจะมีสิทธิและอำนาจต่อรองเพิ่มมากขึ้น

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า **ชาติพันธุ์ม้ง** พยายามเน้นอัตลักษณ์ที่ไม่เป็นภัยต่อความมั่นคงของ “ชาติไทย” โดยพยายามเปลี่ยนความทรงจำของสังคมไทยที่เคยมองว่าม้งเป็นผู้ผลิตและค้ายาเสพติด มาเป็นชาวม้งที่ “รักในหลวง ห่วงลูกหลาน ร่วมกันต้านยาเสพติด” ในขณะที่ **ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง** เน้นความเป็นผู้มีภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ป่า เพื่อเปลี่ยนความทรงจำของสังคมจากการเป็นกลุ่มคนที่ตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยมาเป็นนักอนุรักษ์ป่าแทน ชาวกะเหรี่ยงจะพยายามทำให้สังคมรับรู้ ว่า นับตั้งแต่อดีตอันเนิ่นนานมาแล้วที่พวกตนมีภูมิปัญญาในการทำไร่หมุนเวียน ซึ่งเป็นระบบเกษตรกรรมที่ช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าอย่างยั่งยืน ชาวกะเหรี่ยงจึงไม่ใช่ผู้ทำลาย “ชาติไทย” แต่เป็นพลเมืองดีของ “ชาติไทย” ยิ่งไปกว่านั้น ชาวกะเหรี่ยงยังมี “ความเป็นไทยทางจิตใจ” จึงได้จัดพิธี “บวชป่า 50 ล้านต้น” ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ครบ 50 ปี แม้ว่าชาวกะเหรี่ยงโดยทั่วไปจะไม่ประสบความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนดังกรณีชาวจีน แต่ความทรงจำเกี่ยวกับชาวกะเหรี่ยงในสังคมไทยก็เปลี่ยนไปไม่น้อย ดังจะเห็นได้ว่าผู้นำชาวกระเหรี่ยงคนหนึ่ง คือ จอห์น โอโดเฮา ได้รับรางวัล “คนดีศรีสังคม” ของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยมีชื่อเสียงในฐานะที่เป็น “ครูภูมิปัญญาไทย สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”¹⁴

ชาติพันธุ์ดะอั้ง¹⁵ กลุ่มหนึ่ง ซึ่งอพยพจากชายแดนพม่าเข้ามาอยู่ในประเทศไทยใน พ.ศ.2525 ได้บอกเล่าถึงความทรงจำเรื่องกองทหารฝ่ายต่างๆ ในประเทศพม่าที่ต่อสู้กันอยู่ในแถบชายแดนเข้ามาบังคับเอาผลผลิตอยู่เนืองๆ และเน้นถึงความผูกพันกับ “คนไทย” และ “ความเป็นไทย” ซึ่งช่วยให้มีความชอบธรรมในการอาศัยอยู่ในประเทศไทย นอกจากนี้จะเล่าว่ามีความคุ้นเคยกับทหารไทยในยุคสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งกองทัพไทยได้เข้าไปยึดครองรัฐฉานอันเป็นถิ่นฐานเดิมของชาวดะอั้งแล้ว ชาวดะอั้งยังเล่าถึงความทรงจำในยุคที่อพยพเข้ามาเมืองไทยด้วยความรักติดต่อ “ความเป็นไทย” ว่าเมื่อมีข่าวว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จพระราชดำเนินมายังดอยอ่างขาง ชาวดะอั้งที่อยู่ตามตะเข็บชายแดนต่างเผ้ารอวันที่จะได้เข้าเฝ้าฯ โดยชาวดะอั้งรวมกลุ่มกันประมาณ 200 คน มารอรับเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมๆ กับชาวล่าหู่ ไทใหญ่ และจีนฮ่อ ในครั้งนั้นชาวดะอั้งได้เตรียมถวายพระพุทธรูป ชันดอก และเครื่องแต่งกายของหญิงดะอั้ง เสมือนหนึ่งตัวแทนความจงรักภักดี ยืนยันความเป็นพี่น้องกับคนไทยที่นับถือศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเหมือนกัน ชาวดะอั้งคนหนึ่งเล่าถึงความทรงจำของตนว่า

“...ในหลวงถามว่าเป็นใคร นับถือพุทธหรือ ตอนนั้นพวกเรายังพูดกันไม่ค่อยเป็น บอกได้แต่ว่าลำบาก ก็เลยอยากขอมาอยู่ ขออยู่ในเมืองไทย ขอเป็นคนไทย ในหลวงทรงพระราชทานอนุญาต และท่านยังประทานเงิน 5,000 บาท ให้สร้างวัด พวกเราดีใจมาก และพวกเรา ก็เชื่อว่าเข้ามาอยู่ได้ไม่เป็นไร เลยย้ายกันเข้ามาอยู่ที่ในเขตแดนเมืองไทย...”¹⁶

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงนั้นกลายเป็นความทรงจำที่ชาวดะอั้งบอกเล่าสืบต่อกันมา นอกจากนี้ยังมีการบอกเล่าผ่านบทเพลงที่ชาวดะอั้งขับร้องสู่กันฟัง เนื้อเพลงตอนหนึ่งกล่าวว่า “...เราดะอั้งชื่นแดง พระราชินีทรงแจกเสื้อผ้า พระเจ้าอยู่หัวครองเมือง ท่านก็รักคนยากจน รักทุกคนเฝ้า...”¹⁷

ชาติพันธุ์ลาว ในภาคเหนือตอนบน นอกจากจะเปลี่ยนอัตลักษณ์ตัวเองจาก “คนลาว” ที่ล้าหลัง เกียจคร้าน และไร้ใจไม่ได้ มาเป็น “คนเมือง” ที่เจริญแล้ว ยังมีการสร้างความทรงจำขึ้นใหม่ในหลายลักษณะ เช่น ความทรงจำเกี่ยวกับพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ธิดาของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ซึ่งถูกถวายตัวเป็นพระสนมในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ.2429 ในช่วงเวลาที่ชนชั้นนำกรุงเทพฯ ขยายอำนาจมาปกครองเชียงใหม่โดยตรง

ก่อนทศวรรษ 2500 เจ้านายฝ่ายเหนือได้สร้างความทรงจำเกี่ยวกับพระราชชายาเจ้าดารารัศมีที่เน้นแต่เพียงว่า พระองค์ทรงเป็น “บุคคลสำคัญในตระกูลเจ้านายเชียงใหม่” ที่ได้รับพระราชทานเกียรติยศและความรักเป็นอันมากจาก พระมหากษัตริย์แห่งกรุงเทพฯ พระองค์จึงทรงเป็นผู้เชื่อมความสัมพันธ์อันดีระหว่างเจ้านายเชียงใหม่กับเจ้านายและข้าราชการสยาม แต่ในทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา ได้เกิดการสร้างพระราชชายาเจ้าดารารัศมีให้เป็น “บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทยและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” โดยมีการเขียนประวัติศาสตร์และการประดิษฐ์สัญลักษณ์ ฯลฯ เพื่อสร้างความทรงจำเกี่ยวกับความรักระหว่างพระราชชายาเจ้าดารารัศมีกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมากยิ่งขึ้น โดยเน้นว่าความรักระหว่างสองพระองค์ได้กลายเป็น “สายใยรักสองแผ่นดิน” ที่ส่งผลให้ล้านนา รวมกับสยาม กลายเป็น “ชาติไทย” ที่มั่นคงและเจริญรุ่งเรืองสืบมา

ความทรงจำภายใต้โครงเรื่องแบบราชาชาตินิยมดังกล่าวนี้มีพลังสูงยิ่งขึ้นเมื่อมีการสร้างพิพิธภัณฑ์พระตำหนักดาราภิรมย์ อนุสาวรีย์ พิธีกรรม งานฉลอง ฯลฯ รวมทั้งได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของโรงเรียนต่างๆ อีกทั้งยังมีการแต่งเป็นบทกวี บทเพลง และมีการตกแต่งสวนรอบๆ พิพิธภัณฑ์ด้วยการปลูก “กุหลาบจุฬาลงกรณ์” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความรักระหว่างสมเด็จพระปิยมหาราชกับพระราชชายาเจ้าดารารัศมีอีกด้วย¹⁸ ซึ่งคนชาติพันธุ์ลาวในภาคเหนือตอนบนต่างก็เต็มใจรับความทรงจำเช่นนี้เอาไว้เพื่อจะกลายเป็น “คนไทย” อย่างสมบูรณ์ เมื่อประกอบกับการเปลี่ยนมาเรียกตนเองว่า “คนเมือง” ก็ส่งผลให้ลืมเลือนความเป็นลาวของตน และกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของ “ชาติไทย” อย่างแนบเนียนและสมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น

“ชาติพันธุ์ลาว” ในเมืองแพร่ โดยเฉพาะเชื้อสายของเจ้าหลวงเมืองแพร่ ได้สร้างความทรงจำและอัตลักษณ์ของคนชาติพันธุ์ลาวภายใต้โครงเรื่องแบบราชาชาตินิยม เพื่อเปลี่ยนอัตลักษณ์ของเจ้าหลวงเมืองแพร่จาก “กบฏ” มาเป็น “ผู้มี ความจงรักภักดีอย่างสูงสุด” ทั้งต่อ “ชาติไทย” และต่อ “สมเด็จพระปิยมหาราช” ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระคุณต่อ “ชาติไทย” อย่างสูงสุด ทั้งในการรักษาเอกราชของชาติและการนำ “ชาติไทย” ไปสู่ความทันสมัย แม้ว่าในระยะแรกๆ ที่ “กบฏเงี้ยวเมืองแพร่” (พ.ศ. 2445) ยุติลง จะมีความพยายามทั้งในส่วนกลางและในท้องถิ่นที่จะลดความแหลมคมของความขัดแย้งระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น ด้วยการเน้นว่าเหตุการณ์ร้ายแรงที่เกิดขึ้นนั้นมีใช่การกระทำของ “คนลาว” ในเมืองแพร่ หากแต่เป็น “โจรเงี้ยวปล้นเมืองแพร่” เพื่อให้ผู้ก่อการร้ายในเมืองแพร่เป็น “คนอื่น” คือเป็นพวก “เงี้ยว” (ชาติพันธุ์ไทใหญ่) ที่เป็นเพียง “โจรปล้นเมือง” เท่านั้น มิใช่เป็นการก่อการกบฏของ “คนลาว” เพื่อแยกตัวเป็นอิสระจาก “ชาติไทย” หรือเป็นการต่อต้าน “พระมหากษัตริย์แห่งชาติไทย” แต่อย่างใด”

อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังเมื่อมีการศึกษาประวัติศาสตร์เรื่องการปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ 5 เพิ่มมากขึ้น และเกิดความสนใจต่อประวัติศาสตร์ประชาชนหรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกว้างขวางขึ้น เรื่อง “กบฏเงี้ยวเมืองแพร่” ที่เจ้าหลวงเมืองแพร่เข้าร่วมมือกับเงี้ยวก่อการกบฏต่อพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของไทย ก็ได้ปรากฏในงานเขียนทางประวัติศาสตร์จำนวนมาก

เมื่ออุดมการณ์ราชาชาตินิยมมีพลังสูงขึ้นมากในทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ความทรงจำของคนทั่วไปในสังคมไทยว่าเจ้าหลวงเมืองแพร่ก่อการกบฏต่อ “สมเด็จพระปิยมหาราช” ก็ทำให้เชื้อสายของเจ้าหลวงเมืองแพร่ได้รับความกระทบกระเทือนมากยิ่งขึ้น เชื้อสายของเจ้าหลวงเมืองแพร่จึงได้ทำการสร้างประวัติศาสตร์เรื่อง “กบฏเงี้ยวเมืองแพร่” ขึ้นมาใหม่ โดยสร้างโครงเรื่องว่าเจ้าหลวงเมืองแพร่ได้ร่วมมือกับชนชั้นนำกรุงเทพฯ ในการวางแผนการว่า เจ้าหลวงเมืองแพร่จะยุยง “พวกเงี้ยว” ซึ่งมีชาติมหาอำนาจหนุนหลังอยู่นั้นให้ลุกขึ้นมาก่อการกบฏ เพื่อจะสร้างโอกาสและความชอบธรรมให้รัฐบาลกรุงเทพฯ ให้สามารถส่งกองทัพบาปราบปราม “พวกเงี้ยว” โดยที่ชาติมหาอำนาจจะไม่สามารถตำหนิรัฐบาลไทยหรือไม่สามารถถือโอกาสเข้าแทรกแซงได้เลย การทำตามแผนการดังกล่าวนี้ช่วยให้ “ชาติไทย” รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของชาติมหาอำนาจ

แต่ทำให้คนทั่วไปมองว่าเจ้าหลวงเมืองแพร่เป็น “พวกกบฏ” ซึ่งเจ้าหลวงเมืองแพร่ก็ยอมเสียสละเพราะมีความจงรักภักดีอย่างสูงต่อ “ชาติไทย” และพระมหากษัตริย์ไทย เพื่อให้ “สมเด็จพระปิยมหาราช” สามารถปราบปราม “พวกเงี้ยว” ได้สำเร็จและปกป้องเอกราชของ “ชาติไทย” เอาไว้ได้²⁰

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2539 อันเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงครองราชย์ครบ 50 ปี คนเมืองแพร่ก็ได้จัดทำหนังสืออนุสรณ์หลายเล่มที่พยายามสร้างความทรงจำว่าคนเมืองแพร่จงรักภักดีต่อ “ชาติไทย” และสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างยิ่ง แม้แต่การสร้างเมืองแพร่เมื่อราวเจ็ดร้อยปีมาแล้ว (ซึ่งยังไม่มี “ชาติไทย” เกิดขึ้น) ก็ยังเขียนว่าพญาพลสร้างเมืองแพร่ด้วยความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์แห่ง “ชาติไทย” และมีการสร้างอนุสาวรีย์พญาพลขึ้นมาด้วย²¹ ซึ่งทำให้ผู้นำในตำนานของชาวเมืองแพร่กลายมาเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทยไปโดยปริยาย

ในกรณีเมืองลอง ซึ่งเป็นเมืองเล็กๆ ใกล้เมืองแพร่ มีประชากรเป็นชาติพันธุ์ลาวและไทใหญ่และเป็นเมืองแรกที่เกิด “กบฏเงี้ยว” ขึ้นนั้น เจ้าเมืองลองคนสุดท้ายก็เคยถูกมองว่าเป็น “พวกกบฏ” เช่นเดียวกับเจ้าหลวงเมืองแพร่ แต่ใน พ.ศ. 2541 กลับมีการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่ มีแผ่นป้ายแสดงประวัติต้นสกุลวงศ์ และผลงานต่างๆ ที่ช่วยในการยืนยันว่าเจ้าเมืองลองมีความจงรักภักดีอย่างสูงต่อพระมหากษัตริย์ไทย เช่น เรื่องพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าเมืองลองเป็นเจ้าเมือง เรื่องการส่งเหล็กเนื้อดีจากเมืองลองและไม้สักขนาดใหญ่มา 2 ต้น ลงไปถวาย เพื่อสร้างเสาชิงช้าที่ใช้ในพระราชพิธีสำคัญ ฯลฯ ในปัจจุบันเรื่องราวเหล่านี้ได้รับการผลิตซ้ำอยู่เสมอ ทั้งๆ ที่ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์นั้นเจ้าเมืองลองได้รับการแต่งตั้งโดยเจ้าผู้ครองนครลำปาง การถวายเหล็กและไม้สักเป็นเครื่องราชบรรณาการแด่พระมหากษัตริย์แห่งกรุงเทพฯ ก็เกิดขึ้นด้วยเหตุที่เจ้าเมืองลองต้องการจะขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ แทนการขึ้นต่อเจ้าเมืองลำปาง เพราะเจ้าเมืองลองถูกเจ้านครลำปางแย่งชิงผลประโยชน์จากป่าไม้ และไม่ปรากฏหลักฐานใดๆ เลยว่าไม้สักจากเมืองลองได้ถูกนำไปสร้างเสาชิงช้า แต่เรื่องเล่าโดยหายากในรุ่นหลานของเจ้าเมืองลองจะกล่าวว่าเจ้าเมืองลองนำเหล็กลองไปถวายกษัตริย์กรุงเทพฯ ด้วยความจงรักภักดีทุกๆ ปี และอธิบายการที่เจ้าเมืองลองถูกฆ่าในเหตุการณ์ “กบฏเงี้ยว” ว่าเกิดขึ้นเพราะการถวายไม้สักทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดปรานเจ้าเมืองลองมากจนเจ้าผู้ครองนครลำปางอิจฉาริษยาและส่งพวกเงี้ยวมาลอบฆ่า ในปัจจุบันชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆ ในเขตเมืองลองก็ล้วนแต่สร้างความทรงจำว่าหมู่บ้านของตนเป็นแหล่งที่มาของไม้สักที่ใช้ในการสร้างเสาชิงช้า²² ทั้งนี้ก็เพราะชาวบ้านต่างก็ต้องการจะยืนยันว่าหมู่บ้านของตนมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์แห่งชาติไทยมานานแล้วนั่นเอง

การสร้างความทรงจำให้เชื่อมต่อกับความทรงจำกระแสหลักยังปรากฏในกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นคนพลัดถิ่นด้วย เช่น กลุ่มชาวไทใหญ่พลัดถิ่นซึ่งส่วนใหญ่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ไม่มีบัตรประชาชน เสี่ยงต่อการถูกจับและถูกส่งกลับประเทศพม่า หรือถูกรีดไถจากเจ้าหน้าที่รัฐ ขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ที่รัฐบาลบริหารจัดการ เช่น การศึกษาพยาบาล การศึกษา ฯลฯ คนไทใหญ่พลัดถิ่นเหล่านี้มีทางเลือกในการประกอบอาชีพน้อย ถูกกดหรือโกงค่าแรง ถูกลวงล่อล่ล่ทางเพศ และถูกดูถูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อถูกมองว่าเป็น “คนพม่า” ซึ่งคนไทยมีความทรงจำว่าเป็นชาติศัตรูของไทยมาแต่โบราณ และในปัจจุบันชาวไทใหญ่มักมีอัตลักษณ์ว่าเป็นกลุ่มคนที่สร้างปัญหาต่างๆ ให้แก่สังคมไทย เช่น โรคระบาดและอาชญากรรม และยังแย่งงานของคนไทยอีกด้วย ท่ามกลางแรงกดดันเหล่านี้ชาวไทใหญ่ได้เลือกใช้ชีวิตในเชียงใหม่เป็นพื้นที่สำคัญในการสร้างและผลิตซ้ำความทรงจำและอัตลักษณ์ของตน เพราะการใช้พื้นที่วัดทำให้สังคมไทยและรัฐไทยไม่มีความหวาดระแวง เจ้าอาวาสวัดป่าเป้าและวัดกุฎีเต้าได้ส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ของชาวไทใหญ่เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าอาวาสวัดป่าเป้าซึ่งเป็นผู้มีเชื้อสายไทใหญ่ถึงกับเสนอความคิดในที่เสวนาทางวิชาการเมื่อ พ.ศ. 2550 ว่าชาวไทใหญ่และชาวไทยนั้นมีสายเลือดเดียวกันจึงควรช่วยเหลือกัน²³

ชาวไทยใหญ่พลัดถิ่นได้พยายามเชื่อมโยงตนเองเข้ากับ “ความเป็นไทย” กระแสหลัก เช่น มีการจัดงานเฉลิมฉลองเนื่องในวันสำคัญที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ไทย การประดับบ้านเรือนด้วยพระบรมฉายาลักษณ์ การเรียนภาษาไทยในวัด และการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับมหาราชที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของชาติไทย คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ว่าได้เคยร่วมมือกับเจ้าฟ้าไทใหญ่ในการต่อสู้กับพม่า ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นจะเคารพสักการะอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ประดิษฐานอยู่ในวัด ทั้งพระสงฆ์และทหารไทใหญ่มีบทบาทสำคัญในการผลิตซ้ำเรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จนชาวไทยใหญ่พลัดถิ่นมีความทรงจำเกี่ยวกับมหาราชแห่ง “ชาติไทย” พระองค์นี้อย่างกว้างขวาง²⁴

พร้อมๆ กับการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับ “ความเป็นไทย” กระแสหลัก ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นก็ได้เน้น “ความเป็นไทใหญ่” ด้วย เช่น การสร้างความทรงจำโดยประดับผนังวัดด้วยภาพถ่ายของเจ้าฟ้าหลายพระองค์ที่เคยปกครองรัฐไทใหญ่ในอดีต พร้อมด้วยภาพทอหลวงเมืองเชียงตุงที่ถูกทหารพม่าทำลายไปแล้ว มีการจัดงานประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ แบบไทใหญ่ ตลอดจนการขายหนังสือประวัติศาสตร์และวรรณกรรมไทใหญ่ ความทรงจำเกี่ยวกับอดีตของไทใหญ่นี้มีความสำคัญในแง่ของการสร้างเอกภาพทางความรู้สึกนึกคิดของชาวไทใหญ่พลัดถิ่น ซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างเครือข่ายชาวไทใหญ่ทั้งในและนอกประเทศพม่า และการสร้างองค์กรอสาสมัครของชาวไทใหญ่ที่ทำงานเพื่อช่วยเหลือชาวไทใหญ่ด้วยกัน นอกจากนี้ “ความเป็นไทใหญ่” ยังถูกใช้เป็นทุนทางวัฒนธรรมซึ่งสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งแก่ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นและชาวไทยทั่วไป จนกระทั่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เข้ามาส่งเสริมการจัดงานประเพณีต่างๆ ของชาวไทใหญ่ในหลายจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบน²⁵

สำหรับกลุ่ม **ชาติพันธุ์มอญ** ส่วนหนึ่งได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว จนกลายเป็นสมาชิกของชนชั้นสูงไทยและประชาชนไทยในท้องถิ่นต่างๆ และอีกส่วนหนึ่งเป็น “ชาวมอญพลัดถิ่น” จำนวนมากที่เข้ามาขายแรงงานในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา โดยรัฐจัดให้ชาวมอญพลัดถิ่นเหล่านี้มีสถานภาพเป็น “แรงงานพม่าอพยพ”

ในกลุ่มชนชั้นสูงไทยซึ่งมีเชื้อสายมอญนั้นได้สร้างความทรงจำเกี่ยวกับมอญ ให้เห็นถึงอัตลักษณ์มอญที่มีอารยธรรมสูงส่งมาแต่โบราณ โดยเล่าอดีตของชาวมอญย้อนไปถึงยุคที่ดินแดนมอญมีความเจริญรุ่งเรืองด้วยพุทธศาสนา และความรุ่งโรจน์ของมอญในสมัยที่ชาวมอญมีอำนาจเหนือดินแดนพม่า ซึ่งแม้แต่ชนชาติไทยยุคโบราณก็ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาของมอญและนำเอากฎหมายพระธรรมศาสตร์ของมอญมาใช้ ภาพความทรงจำดังกล่าวนี้มีความหมายแก่ชาวมอญในปัจจุบันเป็นอย่างมาก²⁶

ส่วนชาวมอญพลัดถิ่นทั่วไป ได้ทำการผลิตซ้ำเรื่องเล่าเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของไทยสมัยสุโขทัยในต้นพุทธศตวรรษที่ 19 คือพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กับพระเจ้าฟ้ารั่ว (มะกะโท) ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของมอญ²⁷ ซึ่งนอกจากพ่อขุนรามคำแหงฯ จะพระราชทานพระราชนิพนธ์และพระราชธิดาให้แก่มะกะโทแล้ว ยังช่วยให้มะกะโทได้เป็นกษัตริย์ครองราชอาณาจักรมอญอีกด้วย นับเป็นความทรงจำที่เน้นพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ไทยที่ชาวมอญได้พึ่งพระบรมโพธิสมภาร โดยที่ชาวมอญพลัดถิ่นหวังว่ารัฐไทยจะยอมให้พวกตนได้ “พึ่งพระบรมโพธิสมภาร” สืบไปในอนาคต พร้อมกันนั้นอุดมการณ์ชาตินิยมมอญก็ส่งผลให้ชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทยมีความหวังด้วยว่า ชาวไทยจะช่วยให้ชาวมอญได้มีรัฐของตนเอง เช่นเดียวกับมะกะโทซึ่งเป็นเพียงพ่อค้าที่ยากจนแต่สามารถก่อตั้งรัฐมอญอันรุ่งเรืองขึ้นมาได้เพราะได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์แห่ง “ชาติไทย” ในสมัยสุโขทัย

นอกจากนี้ ชาวมอญในประเทศไทยบางคนที่ย้ายอยู่ในประเทศไทยมานานแล้ว ได้สร้าง “ประวัติศาสตร์ไทย” ขึ้นมาใหม่ เช่น องค์ บรรจุน นักวิชาการอิสระเชื้อสายมอญและประธานชมรมเยาชนมอญ ซึ่งได้เคยถูกระบบการศึกษาของไทยหล่อหลอมให้ “กลายเป็นไทย” อย่างเข้มข้น จนกระทั่งเคยรู้สึกอับอายและเกลียดพ่อของตนเองมาแล้ว “เหตุเพราะพ่อเป็นคนมอญ”²⁸ แต่ในช่วงทศวรรษ 2540 องค์ บรรจุน ได้มีบทบาทอย่างมากในการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับมอญใน

สังคมไทย โดยแสดงให้เห็นว่าอารยธรรมมอญมีอิทธิพลต่ออารยธรรมไทยหลายด้าน เช่น กฎหมายโบราณ พุทธศาสนา ดนตรี นาฏศิลป์ เป็นต้น²⁹ และมอญเป็นประชากรสำคัญของไทย ชาวมอญจำนวนมากตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองต่างๆ มานาน พระปฐมภักขัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีและพระมหาลีเกีทรงเป็นมอญ และตั้งรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 มีสตรีมอญหลายท่าน เป็นพระอัครมเหสีและพระราชมารดาของพระมหากษัตริย์ไทยและเป็นพระชายาของเจ้านายไทย หรือเป็นผู้อภิบาลเจ้านาย เมื่อยังทรงพระเยาว์ ชาวมอญจึงเป็นส่วนประกอบสำคัญของชนชั้นสูงไทย³⁰ เช่น กรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี พระมเหสีในรัชกาลที่ 4 ซึ่งนอกจากจะทรงเป็นพระราชชนนีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ แล้ว ยังทรงมีพระราชโอรส ซึ่งเป็นต้นราชสกุลสำคัญของไทย ได้แก่ ราชสกุลจักรพันธุ์ และราชสกุลภาณุพันธุ์ องค์ บรรจุน ได้เสนอข้อมูลอย่างละเอียดชัดเจนเกี่ยวกับสตรีมอญที่เป็นเจ้าจอมมารดาและเจ้าจอม ซึ่งในรัชกาลที่ 1 มีสตรีมอญเป็นเจ้าจอมมารดาและเจ้าจอมรวม 7 ท่าน ในรัชกาลที่ 2 มี 7 ท่าน ในรัชกาลที่ 3 มี 4 ท่าน ในรัชกาลที่ 4 มี 6 ท่าน ในรัชกาลที่ 5 มี 26 ท่าน ชนชั้นสูงของไทยหรือตระกูลผู้ดีของไทยจำนวนมากจึงมีเชื้อสายมอญ เช่น สนิทวงศ์ จิตรพงศ์ กฤดากร บุณนาค หงส์ทอง ณ บางช้าง ชูโต ฉัตรไชย ศษเสนี ฯลฯ

องค์ บรรจุน แสดงให้เห็นด้วยว่า มีชาวมอญนับถือพุทธศาสนาแบบธรรมยุติกนิกายที่รัชกาลที่ 4 ทรงสถาปนาขึ้น และมีบทบาทสำคัญในการขยายอิทธิพลของพุทธศาสนาแบบธรรมยุติกนิกายจากเมืองไทยไปเผยแผ่ในเมืองมอญ และสร้างวัดธรรมยุติที่เมืองมอญถึง 52 วัด จนทำให้ในปัจจุบันมีวัดมอญธรรมยุติหรือที่ชาวมอญนิยมเรียกว่า “นิกายมหายีน” จำนวนถึง 102 วัด³¹

จะเห็นได้ว่าคนบางกลุ่มในหลายชาติพันธุ์ ได้พยายามสร้างความทรงจำชุดใหม่ที่เชื่อมต่อไปกับความทรงจำกระแสหลัก ซึ่งการเชื่อมต่อนี้บางกลุ่มต้องการจะทำให้กลุ่มหรือชาติพันธุ์ของตนมีบทบาทร่วมอยู่ในประวัติศาสตร์ “ชาติไทย” และมีอัตลักษณ์เป็นคนที่จะรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ไทยในบริบทที่อุดมการณ์ราชาชาตินิยมมีพลังสูงขึ้นมาในสังคมไทย ในขณะที่บางกลุ่มต้องการทำให้คนในชาติพันธุ์ของตนและคนในสังคมไทยโดยรวมได้ตระหนักถึงความสำคัญของคนชาติพันธุ์อื่นๆ ต่อ “ชาติไทย” ซึ่งจะช่วยให้มีสิทธิต่างๆ หรือมีอำนาจต่อรองเพิ่มมากขึ้น และลดการถูกเหยียดหยามที่คนในสังคมมีต่อคนชาติพันธุ์อื่นๆ ลงไปให้มากที่สุด

อย่างไรก็ตาม การสร้างประวัติศาสตร์หรือความทรงจำโดยเชื่อมต่อไปประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์เข้ากับความทรงจำกระแสหลัก เพื่อจะ “กลายเป็นไทย” หรือกลายเป็นส่วนหนึ่งของ “ชาติไทย” อย่างมีศักดิ์ศรีดังกล่าวนั้น คนแต่ละชาติพันธุ์ประสบความสำเร็จไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขปัจจัยภายในชาติพันธุ์และบริบททางเศรษฐกิจการเมือง เช่น คนบางชาติพันธุ์อยู่ท่ามกลางบริบทที่ทำให้มีความจำเป็นต้องยึดมั่นกับวัฒนธรรมเดิมสูง ก็ทำให้ “กลายเป็นไทย” ได้น้อย และคนบางกลุ่มอาจกลายเป็นไทยในบางบริบทแต่รักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เอาไว้ในบางบริบท ดังนั้น การเชื่อมต่อไปประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์เข้ากับความทรงจำกระแสหลักจึงมีความแตกต่างหลากหลายดังกล่าวนั้นแล้ว นอกจากนี้ยังมีคนหลายชาติพันธุ์ที่สร้างประวัติศาสตร์หรือความทรงจำนอกกรอบความทรงจำกระแสหลัก โดยไม่พยายามจะเชื่อมโยงตนเองเข้ากับ “ความเป็นไทย” เนื่องจากไม่ต้องการจะ “กลายเป็นไทย” แต่สร้างความทรงจำด้วยวัตถุประสงค์อื่นๆ

การสร้างความทรงจำของคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ นอกกรอบประวัติศาสตร์กระแสหลัก

ในบริบทที่รัฐและกลุ่มทุนขยายอำนาจเข้าไปจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นต่างๆ อย่างเข้มข้น คนหลายชาติพันธุ์ได้รับความเดือดร้อนและพยายามดิ้นรนต่อสู้ ส่วนหนึ่งของการดิ้นรนต่อสู้เกิดขึ้นในพื้นที่ความทรงจำ โดยมีความพยายามสร้าง “ความทรงจำร่วมชุดใหม่” ให้แก่คนในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเพื่อใช้เป็นฐานในการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองหรือต่อสู้กับรัฐราชการของไทย

การดำรงต่อสู้อย่างขบถของชาตินักรบ มลายูมุสลิม ในพื้นที่ความทรงจำ เกิดขึ้นอย่างเข้มข้น มีทั้งการต่อสู้ระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับรัฐ และระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับชาวจีนในท้องถิ่น โดยมีการสร้างประวัติศาสตร์และความทรงจำอย่างหลากหลายซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการต่อสู้บนพื้นที่ความทรงจำของชาวมลายูมุสลิมมีความเข้มข้นอย่างมากในสองทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งนี้ก็เพราะมีความขัดแย้งเรื่องทรัพยากรสูงชันมาก

รากฐานของปัญหาทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เนื่องจากการเคลื่อนไหวเพื่อแบ่งแยกดินแดนในหมู่ปัญญชาวมลายูมุสลิมบางส่วนและในขบวนการจีนคอมมิวนิสต์ในภาคใต้ รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงมีนโยบายจัดตั้ง “นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้” โดยโยกย้ายชาวไทยพุทธซึ่งส่วนใหญ่เป็นทหารผ่านศึกจากภูมิภาคอื่นเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการตั้งโรงเรียนที่สอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเหมือนโรงเรียนในภูมิภาคอื่น และยังบังคับให้แต่งเครื่องแบบนักเรียนโดยไม่อนุญาตให้นักเรียนหญิงคลุมหน้า ซึ่งขัดแย้งกับระบบการศึกษาของชาวมุสลิมที่เน้นการสอนศาสนาและการปฏิบัติตามขนบประเพณี ส่งผลให้เกิดการต่อต้านในรูปของการเผาโรงเรียนและสถานที่ราชการอยู่เนืองๆ เมื่อรัฐบาลจอมพลถนอมมีโครงการสร้างเขื่อนบางลาง จังหวัดยะลา ซึ่งใช้เวลาก่อสร้างนานกว่า 30 ปี ตามแผนพัฒนาลุ่มน้ำปัตตานีตั้งแต่ พ.ศ. 2511 ปัญหาก็ยิ่งรุนแรงขึ้น ประชาชนจำนวนมากสูญเสียที่อยู่และที่ดินทำกิน การจัดการน้ำขาดประสิทธิภาพเพราะไม่มีแผนจัดส่งน้ำที่สอดคล้องกับลักษณะการใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูกของประชาชน³²

ส่วนการพัฒนาอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมก็มีผลให้เกิดช่องว่างระหว่างชาวจีนและชาวไทยพุทธกับชาวมลายูมุสลิมทั้งทางเศรษฐกิจและทางวัฒนธรรมสูงขึ้น เพราะชาวจีนทั้งจากภายนอกและภายในท้องถิ่นได้กลายเป็นนายทุนและชนชั้นกลาง ข้าราชการส่วนใหญ่เป็นชาวไทยพุทธ ในขณะที่ชาวมลายูมุสลิมยังคงเป็นชาวนา ชาวประมงพื้นบ้าน และผู้ใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ ชาวมุสลิมเหล่านี้ถูกเอารัดเอาเปรียบเรื่องค่าจ้างและขาดสวัสดิการเช่นเดียวกับผู้ขายแรงงานไร้ฝีมือทั่วไปในประเทศไทย ส่วนชาวประมงพื้นบ้านนั้น ได้รับผลกระทบรุนแรงจากการเข้ามาของเรือประมงขนาดใหญ่ซึ่งนายทุนใหญ่จากภายนอกเป็นเจ้าของ ทำให้ทะเลเสื่อมโทรมและสัตว์น้ำร่อยหรอลงอย่างรวดเร็ว จนรายได้จากการทำประมงแบบพื้นบ้านไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงครอบครัว และชาวบ้านจำนวนมากต้องไปหางานทำในมาเลเซีย³³

ชาวบ้านมลายูมุสลิมได้เห็นรัฐไทยเป็นที่พึ่งของตน และเห็นว่าผู้แทนราษฎรเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่ได้คะแนนเสียงมาจากการใช้เงินและอิทธิพลเป็นสำคัญ แม้แต่คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดก็ถูกชาวบ้านวิจารณ์ว่าเป็นเพียงกลุ่มคนที่เข้าสู่อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ไม่ได้พยายามทำอะไรเพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง³⁴

ในท่ามกลางบริบทดังกล่าวข้างต้นนี้ มีขบวนการปลุกเร้าให้ชาวบ้านเกลียดชังรัฐด้วยการใช้เหตุผลหลัก 2 ประการซึ่งสัมพันธ์กัน คือ รัฐไทยโหดร้ายและกดขี่ชาวมุสลิม และในอดีตชาวมุสลิมเคยมีอาณาจักรปัตตานีที่ยิ่งใหญ่แต่ได้ถูกรัฐไทยยกทัพมารุกรานและยึดครอง จึงทำให้ชาวมลายูมุสลิมถูกกดขี่รังแก³⁵ การปลุกเร้าเช่นนี้เกิดขึ้นท่ามกลางปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร เพราะเมื่อท้องทะเลเสื่อมโทรมลงนั้นเจ้าหน้าที่รัฐส่วนใหญ่ไม่ได้รับกฎหมายเพื่อปกป้องชาวบ้าน กลับมีท่าทีสนับสนุนการเข้ามาทำประมงในเขตชายฝั่งของเรือประมงพาณิชย์ ทั้งๆ ที่เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย³⁶

ในปัจจุบัน ขบวนการต่อต้านรัฐไทยได้พยายามใช้ประเด็นชาตินักรบเป็นเครื่องมือ ด้วยการทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าแก่นแท้ของชาวบ้านคือ “ความเป็นมุสลิมมลายู” และรัฐไทยพยายามทำลายแก่นแท้นี้ลงไป การเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นมีหลายรูปแบบ ทั้งการบิดเบือนคำสอนทางศาสนาอิสลาม การบิดเบือนประวัติศาสตร์ และการสร้างปฏิบัติการที่รุนแรงต่างๆ ให้เห็นผลตามคำสอนที่บิดเบือน เช่น การใช้ความรุนแรงแก่กลุ่มแกนนำชาวประมงพื้นบ้านที่ไปร่วมมือกับรัฐเพื่อมุ่งจะทำให้ชาวบ้านทั่วไปได้ประจักษ์แก่ตาว่าชาวมุสลิมที่ “ไม่ดี” จะต้องถูกลบโทษ³⁷

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านต่างชาติพันธุ์นั้น ในยุคที่ยังไม่มีปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรและทะเลาะเบาะแว้งมีความอุดมสมบูรณ์ คนต่างชาติพันธุ์อยู่ร่วมกันในชุมชนได้อย่างสงบสุข เช่น ชาวมลายูมุสลิมที่ทำประมงจะขายสัตว์น้ำให้แก่พ่อค้าจีนในหมู่บ้าน โดยทั้งสองชาติพันธุ์พึ่งพาอาศัยกัน และต่างก็รักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนและยอมรับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของเพื่อนบ้าน เช่น ชาวจีนสามารถตั้งหิ้งบูชาเทพเจ้า ดัดฝ้ายยันตร์ที่เขียนตัวอักษรจีน และสร้างขวงซุยในหมู่บ้าน เป็นต้น³⁸ ที่บ้านเชิงเขา ซึ่งอยู่ห่างจากอำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ลึกเข้าไปในบริเวณภูเขา ทั้งชาวมลายูและชาวไทยพุทธที่อพยพมายังหมู่บ้านนี้มีสภาพยากจนไม่ต่างกัน ทำให้อยู่ร่วมกันฉันมิตร เป็นเสมือนเครือญาติที่คอยเอื้อเฟื้อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในยามเจ็บไข้ได้ป่วยหรือมีภัยพิบัติต่างๆ ในปัจจุบันบ้านเชิงเขากียังคงมีประเพณีบุญข้าวใหม่ที่แสดงถึงความเป็นเครือญาติระหว่างไทยพุทธและมลายู³⁹

ส่วนในอาณานิคมที่มีความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรสูง ทั้งการแย่งที่ดินทำกิน และความร่อยหรอของทรัพยากรในทะเล ประวัติศาสตร์หรือความทรงจำจะมีบทบาทสูงมากในการต่อสู้ดิ้นรนของฝ่ายต่างๆ

งานเขียนที่สำคัญมากได้แก่หนังสือประวัติศาสตร์ปัตตานี ที่ชนชั้นนำชาวมลายูมุสลิมเขียนขึ้นเพื่อสร้างความภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองว่าเคยเป็นอาณาจักรอิสระที่เจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณ มักเริ่มต้นด้วยเรื่องราวของปัตตานีที่เคยรุ่งเรืองอย่างมาก มีกษัตริย์ปกครองหลายราชวงศ์ โดยกษัตริย์ปัตตานีได้สร้างความเจริญแก่บ้านเมืองจนทำให้อาณาจักรปัตตานีมีอำนาจอยู่มาจนถึง 2 ศตวรรษ มีเครือข่ายความสัมพันธ์กับบ้านเมืองอื่นๆ อย่างกว้างขวาง เพราะเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่ที่มีพ่อค้าหลายชนชาติเข้ามาค้าขาย บางคนตั้งรกรากเพื่อทำการค้าที่ปัตตานีอย่างถาวร ปัตตานีจึงเป็นรัฐที่มีความสำคัญอย่างมากในประวัติศาสตร์ของโลกมาเลย⁴⁰ การสร้างประวัติศาสตร์ปัตตานีดังกล่าวนี้ เป็นการตอบโต้ของชาวมลายูมุสลิมที่เคยถูกทางราชการไทยมองว่ามีวัฒนธรรมด้อยกว่าชาวไทยพุทธ นอกจากจะเน้นความเป็นรัฐอิสระที่เจริญรุ่งเรืองมาช้านานแล้วยังเน้นด้วยว่าเมืองปัตตานีเคยเป็นศูนย์กลางการศึกษาศาสนาอิสลามที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยโบราณ และสถานศึกษาที่เรียกว่า “ปอเนาะ” นักประวัติศาสตร์ชาวมลายูมุสลิมก็อ้างว่าเกิดขึ้นที่ปัตตานีก่อนเมืองอื่นๆ ในคาบสมุทรมลายู⁴¹

การเขียนประวัติศาสตร์เพื่อสร้างความทรงจำเกี่ยวกับผู้นำสำคัญของชาวมลายูมุสลิมซึ่งถูกเจ้าหน้าที่รัฐฆ่าตาย คือ หนะยีสูลหลง อับดุลกาเดร์ ก็มีอยู่หลายแบบ สะท้อนให้เห็นว่าแม้แต่ในกลุ่มชนชั้นนำของชาวมลายูมุสลิมเองก็มีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ในการต่อสู้ทางอุดมการณ์และทางการเมือง

อิบรอฮีม ซุกรี ในหนังสือ ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปัตตานี กล่าวว่า หนะยีสูลหลง อับดุลกาเดร์ ต้องการแยกดินแดนและเชื้อชาติมลายูเป็นรัฐอิสระเพราะถูกข้าราชการสยามรังแก และเป็นความชอบธรรมที่ “เชื้อชาติมลายู” จะมีสิทธิต่างๆ และมีเอกราช “ไม่เป็นเมืองขึ้นของประเทศอื่น”⁴² การวิเคราะห์ของ อิบรอฮีม ซุกรี สร้างความทรงจำเกี่ยวกับ “กบฏหนะยีสูลหลง อับดุลกาเดร์” ว่าแท้ที่จริงหนะยีสูลหลง อับดุลกาเดร์มิใช่กบฏ แต่เป็นวีรบุรุษของคนเชื้อชาติมลายูที่ “เรียกร้องสิทธิอันพึงมีและเพื่อป้องกันดินแดนของพวกเขา” โดยพยายามทำการต่อสู้เพื่อเอกราช ซึ่งทำให้ท่านต้องถูกฆ่าตายอย่างโหดร้ายพร้อมกับลูกชายคนโตและเพื่อนอีก 2 คน

ผู้ใช้นามแฝงว่า แสงเพชร วิเคราะห์ว่า หนะยีสูลหลง อับดุลกาเดร์ ไม่ได้ต้องการจะแบ่งแยกดินแดน แต่พยายามทำให้ผู้ที่คิดจะแบ่งแยกดินแดนกลับมาอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐไทย แสงเพชรชี้ให้เห็นว่าข้อเรียกร้องของหนะยีสูลหลง อับดุลกาเดร์ไม่ได้รับความสนใจจากรัฐบาล ทั้ง ๆ ที่การเคลื่อนไหวของท่านเป็นไปเพื่อ “ปกป้องวัฒนธรรมกลุ่มชนเชื้อสายมลายู กับสร้างหน่วยปกครองตนเองของจังหวัดมุสลิมที่จะอยู่ภายใต้การปกครองของไทยขึ้นมา”⁴³ งานเขียนของแสงเพชรนี้สะท้อนความต้องการของ แสงเพชร ที่จะเห็นจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งหมดอยู่ในรัฐไทยต่อไป แต่รัฐไทยจะต้องเคารพและปกป้องวัฒนธรรมของกลุ่มชนเชื้อสายมลายู หรือยินยอมให้ชาวมลายูรักษาอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์มลายูเอาไว้

อาราพิน บินจิ ในหนังสือ **ปาดานี ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู** กล่าวว่า “หะยีสุหลง อับดุลกาเดร์” ไม่ได้ต้องการฝ่าฝืนรัฐธรรมนูญและไม่ได้ต้องการแบ่งแยกดินแดน เพียงแต่ต้องการ “แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนทางด้านเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และการปฏิบัติโดยมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐในขณะนั้น”⁴⁴ เห็นได้ชัดว่า **อาราพิน บินจิ** ต้องการให้รัฐแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและให้เจ้าหน้าที่รัฐยุติการกดขี่ชาวมลายูมุสลิม

นอกจากการต่อสู้ผ่านการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อาณาจักรปัตตานีและการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับหะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ แล้ว **ยังมีการสร้างความทรงจำในระดับประชาชนทั่วไปเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญและประวัตินบ้าน** ซึ่งสะท้อนความรู้สึกความบาดหมางและความไม่ไว้วางใจกันในความสัมพันธ์ที่ประชาชนมีต่อกันและกัน โดยทั่วไปแล้วชาวมลายูมุสลิม ชาวไทยพุทธ และชาวจีนในพื้นที่ที่มีความทรงจำอันเจ็บปวดที่แตกต่างกัน เช่น ชาวมลายูมุสลิมอาจจดจำเรื่องราวที่ผู้ปกครองรัฐกระทำต่อชาวมลายูอย่างไม่เป็นธรรม หรือเลือกปฏิบัติต่อชาวมลายู รวมถึงนโยบายต่างๆ ของรัฐที่ทำให้ชาวมลายูมุสลิมต้องเดือดร้อน ไม่ว่าจะเป็นโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ส่วนชาวไทยพุทธหรืออีกนัยหนึ่งคนของรัฐ เช่น ครูอาจจดจำเรื่องราวการทำร้ายหรือการจับกุมในพื้นที่ ในขณะที่คนจีนอาจจดจำเรื่องการเรียกค่าคุ้มครองโดยขบวนการแบ่งแยกดินแดนบางกลุ่ม เป็นต้น⁴⁵

สำหรับเรื่องเล่าในหมู่ชาวมลายูมุสลิมเกี่ยวกับสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น มักเน้นไปที่เรื่องรัฐบาลทำลายวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิม เช่น รัฐบาลไม่ให้สอนภาษามลายูหรือภาษาอาหรับ บังคับให้ใช้ภาษาไทยในการติดต่อกับราชการ ให้เปลี่ยนชื่อเป็นภาษาไทย ห้ามเรียนคัมภีร์อัลกุรอาน บังคับให้นักกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่เข้ามาใช้แทนกฎหมายอิสลามและตำแหน่งดาโต๊ะยุติธรรมที่ตัดสินคดีความเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกตามกฎหมายอิสลาม⁴⁶ บังคับให้แต่งกายตามนโยบายรัฐนิยม ห้ามขายมลายูหนังโสร่ง สวมกะปิเยาะห์ ห้ามผู้หญิงคลุมฮิญาบ และให้มุสลิมแต่งกายแบบตะวันตก มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ในสมัยจอมพล ป. หลายเรื่อง ซึ่งสะท้อนความทรงจำในแง่ลบของชาวบ้าน เช่น ในสมัยนี้คนมลายูจะหนังโสร่งขึ้นอำเภอติดต๋อราชการไม่ได้ หน้าอำเภอจะมีร้านให้เช่ากางเกง บางพื้นที่มีเรื่องเล่าว่ามีการบังคับให้คนมลายูกราบไหว้พระพุทธรูป⁴⁷ บ้างก็เล่าว่าเจ้าหน้าที่เตะตีประชาชนที่หนังโสร่งกลางถนน กระชากฮิญาบของหญิงสาว หรือนำหมวกกะปิเยาะห์มาเป็นตะกร้อเตะเล่น แม้คำในตลาดถูกตำราวจิตด้วยพานท้ายปืนเพราะสวมเสื้อกะบายาและผ้าคลุมศีรษะ ฯลฯ⁴⁸

เรื่องเล่าและความทรงจำเหล่านี้สะท้อนว่า ลึกลงไปแล้วชาวมลายูมุสลิมต้องการให้รัฐยอมรับอัตลักษณ์มลายูมุสลิมซึ่งหมายถึงสิทธิที่จะมีชีวิตภายใต้ศาสนา ภาษา การแต่งกายและวัฒนธรรมอื่นๆ ของชาวมลายูมุสลิม นอกจากนี้การผลิตซ้ำเรื่องเล่าและความทรงจำต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ยังเป็นส่วนหนึ่งของการดิ้นรนต่อสู้เพื่อตักเตือนลูกหลานญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านว่าอย่าไว้วางใจต่ออำนาจรัฐไทยตลอดจนข้าราชการฝ่ายต่างๆ ที่เป็นกลไกอำนาจรัฐ ทำนองเดียวกันกับเรื่องเล่าและความทรงจำเกี่ยวกับ “**เหตุการณ์ที่สะพานกอตอ**” เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2518 ซึ่งสะท้อนว่าชาวบ้านใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องการความเป็นธรรม โดยให้เจ้าหน้าที่รัฐเลิกกดขี่ และไม่เลือกปฏิบัติในความสัมพันธ์กับชาวมุสลิมอีกต่อไป

เหตุการณ์ที่สะพานกอตอ เป็นเรื่องราวของเด็กชายชื่อสื่อแม กับพี่ชายและเพื่อนๆ ซึ่งเป็นชาวมลายูมุสลิมรวม 6 คนที่ได้เดินทางผ่านที่ตั้งของกองทหารนาวิกโยธิน แล้วถูก “บุคคลแต่งชุดเขียว” ทำร้าย โดยพี่ชายและเพื่อนๆ รวม 5 คนถูกฆ่าตาย แล้วนำศพไปทิ้งที่สะพานกอตอ ส่วนสื่อแมซึ่งแกล้งทำเป็นตาย สามารถขึ้นจากน้ำและนำเรื่องราวที่เกิดขึ้นมาบอกเล่าให้ชาวบ้านฟัง นำไปสู่การชุมนุมประท้วงใหญ่ของชาวมลายูมุสลิมหน้าศาลากลางจังหวัดในวันที่ 11 ธันวาคม 2518 ในวันที่ 13 ธันวาคม ได้มีคนร้ายขว้างระเบิดไปยังกลุ่มผู้ชุมนุม จนมีคนตาย 13 คน บาดเจ็บ 40 คน ในวันรุ่งขึ้นผู้นำทางศาสนาได้ประกาศว่าผู้ตายทุกคนเป็น “ชาฮีด” (ตายเพื่อปกป้องศาสนา) และผู้ชุมนุมได้ย้ายมายังหน้ามัสยิดกลาง จำนวนคนชุมนุมเพิ่มขึ้นเป็นเรือนแสน จนกระทั่งตัวแทนรัฐบาลมาเจรจา การชุมนุมจึงยุติลงในวันที่ 24 มกราคม 2519⁴⁹

การผลิตซ้ำความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่สะพานกอตอ ตอกย้ำความรู้สึกว่าเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งเป็นชาวพุทธทำร้ายชาวมลายูมุสลิม ทำให้ชาวมลายูมุสลิมมีสำนึกในเส้นแบ่งหรือความแตกต่างระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับชาวพุทธชัดเจนยิ่งขึ้น ดังสะท้อนให้เห็นจากเรื่องเล่าต่างๆ อีกหลายเรื่องที่เพิ่มความรู้สึกบาดหมางระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับชาวพุทธในท้องถิ่น เช่น เล่าว่าญาติของผู้บาดเจ็บจากระเบิดได้นำคนเจ็บไปส่งโรงพยาบาลปัตตานี แต่แพทย์และพยาบาลบางคนซึ่งเป็นชาวไทยพุทธแสดงความรังเกียจ พุดจาเกรี้ยวกราดกับผู้ที่ได้รับบาดเจ็บและญาติๆ เพราะไม่พอใจการชุมนุมประท้วงของชาวมลายูมุสลิม หรือเรื่องครูใหญ่โรงเรียนแห่งหนึ่งที่เป็นชาวพุทธตำหนินักเรียนที่ไปร่วมชุมนุม หรือบางคนเล่าว่าตอนที่มีการชุมนุมประท้วงการจับครูพุทธไปเรียกค่าไถ่นั้น ครูมุสลิมยังไปร่วมประท้วง แต่การประท้วงที่หน้ามัสยิดกลางปัตตานี คนไทยพุทธไม่เห็นมาร่วมประท้วงเลย เป็นต้น⁵⁰

การต่อสู้ของชาวมลายูมุสลิมในภาคใต้ยังปรากฏในรูปของเรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติของหมู่บ้าน หรือ กำปง ซึ่งแสดงให้เห็นการแย่งชิงพื้นที่ความทรงจำเพื่ออ้างสิทธิในการเป็นเจ้าของหมู่บ้านและการมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรในหมู่บ้าน ชาวมลายูมุสลิมส่วนใหญ่จะเล่าประวัติหมู่บ้านว่าชาวมลายูมุสลิมเป็นผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน เพื่อเน้นถึงสิทธิอันชอบธรรมของตน และชาวบ้านในหลายหมู่บ้านจะเล่าประวัติหมู่บ้านโดยเน้นความผูกพันกับรัฐกลันตันในมาเลเซียซึ่งเป็นชาวมลายูมุสลิมด้วยกัน เช่น เล่าว่าชาวมลายูมุสลิมที่มาจากกลันตันเป็นผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน เป็นต้น เรื่องเล่าเช่นนี้ยังคงมีพลังมากในปัจจุบันเพราะชาวบ้านจำนวนมากต้องไปทำงานในมาเลเซียเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว ทำให้ต้องการความทรงจำที่ช่วยให้ชาวบ้านรู้สึกว่าได้ตนสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกันกับคนมาเลเซีย

บ้านกือเม็ง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา มีประวัติว่าชุมชนในอดีตมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าเมืองโกตาบารู แม้ว่าในหมู่บ้านนี้มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับความร่วมมือและการพัฒนาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมกับรัฐไทยด้วย แต่ก็มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การต่อสู้ของวีรบุรุษในชุมชนกับรัฐไทย คือ **ครูเปาะสุ มาเวดิส** โดยรัฐมองว่าครูเปาะสุเป็นพวกแบ่งแยกดินแดน แต่ชาวบ้านในท้องถิ่นมองว่าครูเปาะสุเป็นนักพัฒนาและนักต่อสู้ของชุมชน ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ไม่พอใจที่รัฐตั้งชื่อหมู่บ้านว่า **“กาเม็ง”** (หมายถึงหมู่บ้านที่มีแพะมาก) ชาวบ้านต้องการให้ชื่อหมู่บ้านว่า **“กือเม็ง”** ซึ่งมาจากชื่อ **“โต๊ะกือเม็ง”** หมายถึงผู้หญิงที่มีบารมี มีสติปัญญาเฉียบแหลม สวย ฝอยยาวหยักศก พุดจาอ่อนโยน มีความรู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์อาวุธและไสยศาสตร์ทุกแขนง เป็นที่เคารพนับถือของชุมชนสมัยก่อน⁵¹

ความทรงจำเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้านของชาวมลายูมุสลิมดังกล่าวมานี้ ไม่เพียงแต่สะท้อนว่าชาวบ้านรู้สึกผูกพันกับชาวมลายูมุสลิมในมาเลเซียเท่านั้น แต่ความทรงจำว่าชาวมลายูมุสลิมเป็นผู้สร้างหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านมีความชอบธรรมที่จะเป็นเจ้าของหมู่บ้านมากกว่าชาวจีนและชาวไทยพุทธในหมู่บ้าน นอกจากนี้ความทรงจำเกี่ยวกับชื่อหมู่บ้านของชาวบ้านในบ้านกือเม็ง ยังสะท้อนความต้องการที่จะตอบโต้กับอัตลักษณ์ที่รัฐและสังคมไทยมอบให้ ทั้งอัตลักษณ์ของชาวมลายูที่รัฐและสังคมมองว่าด้อยกว่าชาวพุทธ และอัตลักษณ์ของผู้หญิงมลายูมุสลิมที่ถูกมองว่าไร้อำนาจ ขาดสติปัญญา และไม่มี ความงามแบบไทยและแบบจีนที่คนในสังคมไทยยกย่อง

คนจีนในภาคใต้ตอนล่าง ก็มีความทรงจำเกี่ยวกับหมู่บ้านที่สร้างความชอบธรรมในฐานะเจ้าของหมู่บ้านเช่นกัน เช่น ชาวบ้านอำเภอสทิงพระและอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา เล่าถึงชุมชนที่เกิดขึ้นจากการบุกเบิกทำไร่ทำสวนและการก่อตั้งชุมชนโดยบรรดาพ่อค้าชาวจีน เป็นต้น ในหลายหมู่บ้านชาวจีนมีอิทธิพลสูงแต่มีเรื่องเล่าว่าชาวมลายูเป็นคนก่อตั้งหมู่บ้าน ซึ่งชาวจีนก็ยอมรับว่าชาวมลายูมุสลิมเป็นผู้ก่อตั้งหมู่บ้านจริง แต่ก็จะเล่าถึงบทบาทของชาวจีนในการสร้างความเจริญให้แก่หมู่บ้าน เช่น ประวัติบ้านทุ่งงูจอนง อำเภอบางเตย จังหวัดยะลา ชาวจีนเล่าว่า ในยุคเริ่มแรกมีเพียงชาวมลายู แต่ในปี พ.ศ. 2343 มีหนุ่มสาวจากประเทศจีนเดินทางขึ้นเรือข้ามฟากมาประเทศมาเลเซีย และเดินทางมายังอำเภอบางเตย ซึ่งในเวลานั้นยังเป็นป่าดิบและเต็มไปด้วยสัตว์ป่า เพื่อตั้งรกรากและทำการค้า กิจการก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ และมีชาวจีนเดินทาง

เข้ามาตั้งรกรากเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว⁵² ส่วนตำบลเกาะยอ จังหวัดสงขลา มีเรื่องเล่าว่าคนจีนสองคนมาจากเมืองเซียงไฮ้ ได้เข้ามาสอนชาวบ้านให้ใช้กังกระตุกในการทอผ้า ทำให้หัตถกรรมทอผ้าของเกาะยอมีชื่อเสียงและกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของท้องถิ่น⁵³ ความทรงจำดังกล่าวนี้ส่งเสริมความสำคัญและอำนาจของชาวจีนในหมู่บ้านแม้ว่าชาวจีนในหมู่บ้านจะมีจำนวนน้อยกว่าชาวมลายูมุสลิมก็ตาม

สำหรับความตึงเครียดและความขัดแย้งระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับชาวจีนซึ่งมีความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองนั้น เห็นได้ชัดในการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับ**เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว**และ**มัสยิดกรือเซะ** ซึ่งมีโครงเรื่องย่อย (subplot) หลายแบบที่สะท้อนการต่อสู้ดิ้นรนของหลายฝ่าย โดยแต่ละฝ่ายมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองที่แตกต่างกันไป บ้างก็เพื่อต่อสู้กับชาติพันธุ์อื่นในพื้นที่ บ้างก็เพื่อต่อสู้กับรัฐไทย

เรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวและมัสยิดกรือเซะที่แพร่หลายที่สุดในปัจจุบัน เล่าเรื่องเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวสาปแช่งลิ้มโต๊ะเคียมซึ่งเป็นพี่ชายมิให้สร้างมัสยิดกรือเซะสำเร็จ แต่เรื่องราวเช่นนี้ถูกสร้างขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ ส่วนเรื่องเล่าในอดีตไม่กล่าวถึงการสาปแช่งแต่อย่างใด เช่น **พงศาวดารเมืองปัตตานี** ซึ่งเขียนโดยผู้นำท้องถิ่นเชื้อสายจีนซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นข้าราชการไทย พ.ศ. 2445 เล่าว่าลิ้มโต๊ะเคียม ชาวจีนฮกเกี้ยน ได้อพยพจากประเทศจีนมาอยู่กรือเซะ ได้ภรรยาเป็นชาวมลายู จึงนับถือศาสนาอิสลาม น้องสาวชื่อลิ้มกอเหนี่ยวได้ติดตามมาพบพี่ชาย เมื่ออ่อนหวานให้พี่ชายละเลิกจากการเป็นมุสลิมแล้วกลับไปหาครอบครัวที่เมืองจีน แต่ลิ้มโต๊ะเคียมก็ไม่ยอมกลับไป ลิ้มกอเหนี่ยวมีความเสียใจในที่สุดจึงผูกคอตาย

ลิ้มโต๊ะเคียมฝั่งน้องสาวไว้ที่กรือเซะ ชาวจีนนับถือว่าเป็นผู้หญิงบริสุทธิ์และเป็นคนรักชาติตระกูล ได้มีการเซ่นไหว้เสมอทุกปีมิได้ขาด **พงศาวดารเมืองปัตตานี** ฉบับนี้ไม่มีข้อความกล่าวถึงคำสาปแช่งของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว แม้จะกล่าวถึงมัสยิดกรือเซะว่าอยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรมแต่ก็ไม่ได้ระบุว่าเพราะสาเหตุใด เช่นเดียวกับหนังสือ **Sejarah Kerajaan Melayu Patani** ฉบับพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1985 ผู้เขียนคือ อิบรอฮีม ซุกรี (Ibrahim Syukri) ก็กล่าวถึงการเสียชีวิตของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวโดยไม่มีการกล่าวถึงคำสาปแช่ง

หนังสือ **ประวัติเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว** ที่พิมพ์โดยมูลนิธิเทพปูนนิยสถาน ทั้งฉบับที่พิมพ์ปี พ.ศ. 2534 2542 และ 2544 ก็ไม่ปรากฏข้อความที่เขียนถึงคำสาปแช่งของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เพียงแต่บอกว่าพี่ชายได้รับอาสาเจ้าเมืองปัตตานีสร้างมัสยิด และในตอนท้ายยังเล่าว่าลิ้มกอเหนี่ยวช่วยวงศ์ตระกูลของเจ้าเมืองปัตตานีต่อสู้กับพวกกบฏอีกด้วย⁵⁴ ซึ่งสะท้อนว่ามูลนิธิของชาวจีนแห่งนี้ไม่ต้องการกล่าวถึงเรื่องราวที่แสดงถึงความขัดแย้งและความตึงเครียดในความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนกับชาวมลายูมุสลิมในท้องถิ่น แต่กล่าวถึงบทบาทของชาวจีนต่อชาวมลายูมุสลิมทั้งในเรื่องการสร้างมัสยิดและการต่อสู้กับพวกกบฏ เพื่อเน้นความสำคัญของชาวจีนต่อวิถีชีวิตและความมั่นคงของชาวมลายูมุสลิม

งานเขียนเรื่องแรกที่ระบุถึงคำสาปของลิ้มกอเหนี่ยว เขียนโดยชาวจีนในท้องถิ่นชื่อ สุวิทย์ คณานุรักษ์ ซึ่งอ้างว่าได้รับการถ่ายทอดจากขุนพจนันสารบาญ (บุตรชายคนที่สองของพระจินคณานุรักษ์ผู้นำคนสำคัญของเมืองปัตตานีในอดีต) ในปัจจุบันประวัติเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวส่วนนี้ได้รับการเผยแพร่กว้างขวางทั้งโดยการบอกเล่าและการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานของรัฐคือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้แนะนำแหล่งท่องเที่ยวโดยใช้ข้อความที่เน้นอารมณ์ความรู้สึกของลิ้มกอเหนี่ยวก่อนฆ่าตัวตาย ทำให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปรับรู้เรื่องมัสยิดกรือเซะผ่านตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย⁵⁵ เรื่องเล่าที่ว่าชาวจีนเป็นผู้สร้างมัสยิดกรือเซะ และสาเหตุที่การสร้างมัสยิดกรือเซะไม่สำเร็จมาจากคำสาปแช่งของชาวจีน กลายเป็นเรื่องเล่าที่ครอบครองพื้นที่ความทรงจำของคนส่วนใหญ่ในสังคมไทย อันมีนัยว่าความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการสร้างความเจริญแก่ท้องถิ่นขึ้นอยู่กับชาวจีนเป็นสำคัญ

ชาวมลายูมุสลิมเล่าเรื่องการสร้างมัสยิดกรือเซะต่างจากชาวจีนอย่างมาก เช่น หนังสือ **สยาเราะห์ปัตตานี** กล่าวว่ามัสยิดนี้สร้างขึ้นโดยชาวมุสลิมเอง โดยสุลต่านลองยูนุส เป็นผู้สั่งให้สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2265 และเหตุที่สร้างไม่เสร็จ

ก็เพราะเกิดสงครามแย่งชิงราชสมบัติระหว่างสุลต่านลงยูงกับระตูปะกาลัน ส่วน **ฮิกายัตปาตานี** เล่าว่าสุลต่านมูอ็อฟฟิรเป็นผู้สั่งให้สร้างมัสยิดกรือเซะ และมัสยิดนี้ถูกเผาทำลายเมื่อกองทัพสยามมาทำสงครามกับปัตตานี⁵⁶ จะเห็นได้ว่า **ฮิกายัตปาตานี** อธิบายปัญหาของชาวมลายูมุสลิมว่ามาจากการขยายอำนาจของรัฐสยาม ซึ่งเรื่องเล่าเช่นนี้เกิดขึ้นเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลไทยและการแบ่งแยกดินแดน

เรื่องการหล่อปืนใหญ่ของปัตตานี ตำนานของชาวมุสลิมก็แตกต่างจากตำนานของชาวจีนที่เล่าว่าลิ้มโตะเคี่ยมเป็นผู้หล่อปืนใหญ่โดยยอมสละชีวิตเพื่อให้การหล่อปืนใหญ่สำเร็จ เช่น **ฮิกายัต ปาตานี** กล่าวว่า สุลต่านมูอ็อฟฟิรชาห์สั่งให้หล่อปืนใหญ่ นายช่างเป็นชาวเมืองรุม ชื่อ อับดุลคอบัด แม้จะมีปัญหาในตอนแรกแต่ในที่สุดก็หล่อสำเร็จด้วยบารมีของสุลต่าน⁵⁷ สะท้อนว่าชาวมลายูมิได้ยอมรับว่าชาวจีนเป็นผู้นำเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าหรือนำความเจริญและความมั่นคงมาสู่ปัตตานี และชาวจีนมิได้มีส่วนในการทำสงครามเพื่อปัตตานีแต่อย่างใด

ปรากฏการณ์ที่เห็นได้ชัดในปัจจุบันก็คือ การเพิ่มความสำคัญของการเคารพบูชาเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวในหมู่ชาวจีน โดยมีศาลเจ้าใหญ่ของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวที่ย้ายมาตั้งใกล้ๆ กับมัสยิดกรือเซะ ในขณะที่ชาวมลายูมุสลิมก็ได้ทำให้มัสยิดกรือเซะซึ่งกรมศิลปากรประกาศให้เป็นโบราณสถานมานานแล้ว กลายเป็นมัสยิดที่มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอีกครั้งหนึ่ง และมัสยิดแห่งนี้ชาวมลายูมุสลิมถือว่าเป็นสัญลักษณ์และอนุสรณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของเมืองปัตตานี⁵⁸ ความทรงจำเกี่ยวกับมัสยิดกรือเซะและเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวจึงยังคงเป็นส่วนหนึ่งของความตึงเครียดและความขัดแย้งระหว่างชาวจีนและชาวมลายูมุสลิมในปัจจุบัน⁵⁹

การต่อสู้ในพื้นที่ความทรงจำระหว่างชาวจีนกับชาวมลายูมุสลิมนี้เกิดขึ้นในบริบทที่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีเข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น ซึ่งคนจีนมีโอกาสดำเนินเศรษฐกิจดีกว่า มีการค้าขายใหญ่โตในระดับส่งออกและข้ามชาติ จึงเกิดการเอาเปรียบในด้านทรัพยากรแทบทุกทาง จนเป็นเหตุให้คนมลายูมุสลิมปรับตัวไม่ทันและกลายเป็นคนด้อยโอกาสต่างๆ ที่ชาวมลายูมุสลิมถือว่าตนเป็นเจ้าของแผ่นดินและทรัพยากร และชาวมลายูมุสลิมเห็นว่าการมาสร้างฮวงซุ้ยเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวขึ้นมาใหม่ใกล้กับมัสยิดกรือเซะนั้น เป็นการรุกรพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวมุสลิม การเคลื่อนไหวของชาวมุสลิมรุ่นใหม่ที่จะฟื้นฟูมัสยิดกรือเซะให้กลายเป็นศาสนสถานสำคัญ นับเป็นความพยายามที่จะลบล้างคำสาปและตำนานเมืองปัตตานีที่กลุ่มคนจีนสร้างขึ้น⁶⁰

สำหรับในภาคอีสาน การต่อสู้ระหว่างคนต่างชาตินับตั้งแต่ในพื้นที่ความทรงจำปรากฏอย่างชัดเจนในการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับ **“พ่อพญาสีเขี้ยว”** ที่อำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา พ่อพญาสีเขี้ยวเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวอำเภอสิคิ้วทุกชาติพันธุ์เคารพสักการะ แต่พ่อพญาสีเขี้ยวมีความหมายต่อชาวสิคิ้วแต่ละชาติพันธุ์ไม่เหมือนกัน “คนไทยวน” ซึ่งอพยพจากภาคเหนือตอนบน “คนลาวอีสาน” “คนไทโคราช” “ข้าราชการไทย” และ “คนจีน” ในตลาดอำเภอสิคิ้ว ต่างก็สร้างความทรงจำเกี่ยวกับพ่อพญาสีเขี้ยวเพื่อช่วงชิงพื้นที่ความทรงจำที่จะช่วยสร้างหรือเพิ่มพูนอำนาจต่อรองแก่ชาติพันธุ์ของตน⁶¹

แต่เดิมพ่อพญาสีเขี้ยวเป็นผีอารักษ์ของ “ชาวไทยวน” ในเขตอำเภอสิคิ้ว เนื่องจากชาวยวนเหล่านี้อพยพมาจากล้านนาจึงสร้างความทรงจำว่าพ่อพญาสีเขี้ยวเป็นเจ้าฟ้ามาจากเชียงแสนและเป็นผู้สร้างเมืองสิคิ้วขึ้นมา เพื่อให้ชาวยวนเป็นกลุ่มคนที่สำคัญที่สุดในเมืองสิคิ้ว ในขณะที่ “ชาวลาวข้าวจ้าว” ที่อาศัยอยู่บริเวณอำเภอสูงเนินและ “ชาวไทโคราช” ที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกลับเห็นว่าพญาสีเขี้ยวเป็นเพียงยักษ์ร้ายที่กลบใจตนหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้ยิ่งใหญ่หรือมีบทบาทในการตั้งถิ่นฐานอย่างที่ชาวยวนสิคิ้วเชื่อแต่อย่างใด เป็นการปฏิเสธว่าคนไทยวนไม่ใช่ผู้สร้างเมืองสิคิ้วขึ้นมา

ต่อมา “ข้าราชการอำเภอสิคิ้ว” ได้ให้ผู้อยู่ในท้องถิ่นเขียนตำนานพ่อพญาสีเขี้ยวเป็นลายลักษณ์อักษร ตำนานนี้เล่าเรื่องตามความเชื่อของชาวไทยวนว่าเจ้าฟ้าที่ปกครองเชียงแสนย้ายถิ่นฐานลงมาสร้างเมืองสิคิ้ว โดยพระองค์ได้รับนิมิตจากพระอินทร์ให้ปฏิบัติธรรม แต่ต่อมาพระองค์ทรงประพาศิตพิศกรรมคือได้ให้ทหารล่าคนเพื่อนำมาเสวย ทำให้พระองค์

กลายเป็นยักษ์สี่เขี้ยว เมื่อยักษ์ถูกฆ่าตายพระองค์ก็ฟื้นขึ้นมาเป็นมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นก็ทรงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวสืวงศ์เคารพสักการะ⁴² การที่เรื่องเล่าที่สร้างโดยทางราชการยึดตามตำนานของชาวไทยวน น่าจะเป็นเพราะสอดคล้องกับประวัติศาสตร์กระแสหลักที่กล่าวว่ากษัตริย์ไทยที่สร้างและปกครองอาณาจักรอยุธยาสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ที่ปกครองเชียงแสน ซึ่งเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลักที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 และได้รับการผลิตซ้ำในแบบเรียนอย่างต่อเนื่องในหลายทศวรรษต่อมา

หน่วยราชการไทยที่อำเภอสิคียังได้สร้างอนุสาวรีย์พ่อพญาสี่เขี้ยว โดยเรียกว่า “อนุสาวรีย์พระยาสีคิ้วแดนสยาม” อนุสาวรีย์นี้สร้างเป็นรูปผู้ชายที่ไว้ผมสั้นทรงมหาดไทยและสวมเสื้อคอตั้งทรงราชปะแตนแบบข้าราชการสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ยืนตรงหันหน้าเข้าตึกโรงพยาบาลสิคิ้ว ลักษณะของอนุสาวรีย์และชื่อ “อนุสาวรีย์พระยาสีคิ้วแดนสยาม” ทำให้ “พระยาสีคิ้ว” กลายเป็นตัวแทนของอำนาจและอุดมการณ์ของรัฐไทยที่มีอยู่เหนือประชาชนในท้องถิ่น และบริเวณฐานอนุสาวรีย์ยังมีรูปเสือโคร่งเจ้าป่าหนึ่งหมอบอยู่ 1 ตัว แทนที่จะเป็นยักษ์ตามที่ปรากฏในตำนาน เนื่องจากยักษ์จะทำให้ภาพลักษณ์ในทางลบต่ออุดมการณ์ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ แต่เสือโคร่งเป็นเจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งมีความหมายโดยนัยว่าทางราชการเป็นผู้รักษาเขตแดนและบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชน ดังนั้นอนุสาวรีย์นี้จึงเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความนั่นเอง⁴³

ขณะเดียวกัน “ชาวจีนในตลาดอำเภอสิคิ้ว” ก็ได้สร้างศาลพ่อพญาสี่เขี้ยวของตนเองขึ้นมา พร้อมกับสร้างความทรงจำขึ้นมาใหม่ว่า มีชายชราชาวจีนคนหนึ่งเข้าไปกราบไหว้ศาลเจ้าพ่อพญาสี่เขี้ยว และถูกสลาภกินแบ่งรัฐบาลรางวัลที่ 1 จึงได้สร้างศาลใหม่ เป็นศาลแบบจีน และได้อุทิศเงินดวงวิญญาณของพ่อพญาสี่เขี้ยวมาฝังสถิตในศาลแห่งนี้⁴⁴ ชาวจีนได้สร้างเรื่องเล่าเพิ่มเติมด้วยว่า พ่อพญาสี่เขี้ยวไม่ต้องการประทับในศาลเจ้าเดิม จึงได้แสดงปาฏิหาริย์แหวกผกตบขาที่ขึ้นอยู่หนาแน่นกลางบึงสาธารณะของสิคิ้วออกเป็นทาง แล้วกวาดเอาอผกตบขาไปไว้ที่ริมบึง และแสดงความจำนงผ่านร่างทรงว่าต้องการจะประทับในศาลเจ้าแห่งใหม่ การสร้างศาลพ่อพญาสี่เขี้ยวเป็นศาลเจ้าจีนและเรื่องเล่าดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่าชาวจีนได้เข้ามายึดกุมอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง และอุดมการณ์ทางศาสนาของชาวไทยวนสิคิ้วได้สำเร็จ โดยชาวไทยวนสิคิ้วไม่สามารถต้านทานได้⁴⁵

สำหรับชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่สูงและในเขตป่าเขา ก็มีการต่อสู้โดยการสร้างความทรงจำนอกกรอบความคิดเกี่ยวกับ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” กระแสหลักเช่นเดียวกัน ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน

ชาติพันธุ์ขมุ ในจังหวัดน่าน ซึ่งทำการเกษตรในเขตชายแดนห่างไกลและเผชิญปัญหาการเวนคืนที่ดินเพื่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ได้ต่อสู้กับการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอกและเผชิญกับการถูกเหยียดหยาม รวมทั้งอัตลักษณ์ที่อยู่ในฐานะข้าทาสของคนอื่น โดยมีได้หาทาง “กลายเป็นไทย” แต่ได้พยายามสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชุมชน และต่อสู้กับความรู้สึกต่ำต้อยด้วยการรื้อฟื้นสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์เพื่อเน้นอัตลักษณ์ขมุที่เคยเผชิญความทุกข์ยากร่วมกันมา ตลอดจนมีการรื้อฟื้นพิธีกรรม สร้างพิธีภัณฑ์ และรื้อฟื้นตำนานเรื่องน้ำเต้าที่แสดงว่ามนุษย์ทุกชาติพันธุ์เป็นพี่น้องกัน ซึ่งทำให้ชาวมุสามารถภาวนาใจใน “ความเป็นขมุ” และลดความรู้สึกต่ำต้อยลงไปได้มาก⁴⁶

ชาติพันธุ์ชาวลัวะ เป็นชนพื้นถิ่นในแถบล้านนามาตั้งแต่สมัยโบราณ แต่พ่ายแพ้แก่ชาติพันธุ์ไท-ลาว จนต้องออกไปตั้งถิ่นฐานตามป่าเขา และทราบจนถึงปัจจุบันก็ยังมิฐานะยากจน ชาวลัวะจึงถูกมองโดยคนไทยและ “คนเมือง” (ซึ่งในอดีตก็คือ “คนลาว”) ว่าเป็นชนชาติล้าหลัง ป่าเถื่อน ดังนั้น ชาวลัวะจึงดิ้นรนต่อสู้ในพื้นที่ความทรงจำอย่างมาก เพื่อจะมีความเสมอภาคและมีอำนาจต่อรองกับคนอื่น ๆ ในสังคมไทย

ความทรงจำที่ชาวลัวะสร้างขึ้นมีชาวลัวะเป็นศูนย์กลาง โดยผูกเรื่องเชื่อมโยงกับ “ขุนหลวงวิลังคะ” ซึ่งมีเรื่องราวอยู่ในตำนานร่วมสมัยกับพระนางจามเทวีแห่งอาณาจักรหริภุญไชย ชาวลัวะได้สืบทอดความทรงจำว่า “บ้านเมืองเรา

ล้วยเคยเป็นใหญ่” และมีขุนหลวงวิลังคะเป็นศูนย์รวมจิตใจและสัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวล้วยเคารพนับถือและยำเกรง⁶⁷

สิ่งหนึ่งที่ชาวล้วยถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่น่าภาคภูมิใจก็คือภาษาล้วยซึ่งเป็นภาษาเก่าแก่ ชาวล้วยถึงกับสร้างความทรงจำว่าทุกภาษาในโลกนี้ล้วนดัดแปลงมาจากภาษาของชาวล้วยทั้งสิ้น ภาษาล้วยนั้นนอกจากจะเขียนเสียงได้ยากแล้วยังไม่มีการถ่ายทอดเป็นตัวเขียน ชาวล้วยได้สร้างความทรงจำเพื่ออธิบายถึงการที่ตนไม่มีตัวเขียน (เพื่อมิให้ถูกมองว่าเป็นชนชาติล้าหลังป่าเถื่อน) โดยเล่าว่าแต่เดิมนั้นชาวล้วยก็มีตัวอักษรใช้ แต่ตัวอักษรของชาวล้วยได้ถูกขโมยไป ชาวล้วยจึงไม่ได้เขียนตัวหนังสือไว้อีกเพราะกลัวว่าจะถูกขโมยไปอีก

เป็นที่น่าสังเกตด้วยว่า เมื่อชาวล้วยแต่งงานกับคนชาติพันธุ์อื่นก็มักจะเปลี่ยนไปใช้ภาษาของชาติพันธุ์นั้นๆ แทนภาษาล้วย ซึ่งทำให้ชาวล้วยต้องหาทางอธิบายถึงสาเหตุที่ชาวล้วยมักจะละทิ้งภาษาของตนเองเพื่อมิให้ชาวล้วยถูกมองว่าเป็นคนไม่รักขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่ชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทยกำลังพยายามรื้อฟื้นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ขึ้นมา ซึ่งทำให้ชาติพันธุ์ใดก็ตามที่สูญเสียอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไปเกิดความรู้สึกว่าเป็นปมด้อย ดังนั้นชาวล้วยจึงได้อธิบายว่า สาเหตุที่คนล้วยต้องเปลี่ยนไปใช้ภาษาของชาติพันธุ์ที่ตนแต่งงานด้วย ก็เพราะภาษาล้วยนั้นเขียนแบบได้ยากและถ่ายทอดได้ยาก⁶⁸

ในความเป็นจริงนั้น ชาวล้วยในปัจจุบันยังคงมีอัตลักษณ์เป็นคนปาล้าหลัง ทำให้มีความต้องการที่จะเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเอง หรือพยายามกดทับ “ความเป็นล้วย” เอาไว้ การเปลี่ยนไปพูดภาษาของชาติพันธุ์อื่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนสถานภาพและสร้างอำนาจต่อรอง อย่างไรก็ตามชาวล้วยกำลังพยายามสร้างอัตลักษณ์ใหม่ นอกจากการสร้าง ความทรงจำเกี่ยวกับภาษาล้วยดังกล่าวข้างต้นแล้ว ชาวล้วยยังพยายามที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่าชาติพันธุ์ล้วยมีความเจริญมาแต่โบราณ เป็นกลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่ตั้งถิ่นฐานเป็น “รัฐ” ก่อนเกิดอาณาจักรล้านนาเสียอีก และชาวล้วยยังพยายามแสดงให้เห็นด้วยว่าชาวล้วยในอดีตมีบทบาทสำคัญทางการเมือง เช่น การอ้างถึง “อ้ายฟ้า” ซึ่งเป็นชาวล้วยที่พญามังรายส่งไปเป็นไส้ศึกที่หริภุญไชยและต่อมาได้เป็นผู้ปกครองเมืองหริภุญชัย เป็นต้น⁶⁹

สำหรับ **ชาวล้วยที่เมืองก๊ะ** นั้น ได้พยายามสร้างความทรงจำเพื่อยืนยันว่าตนมีความเกี่ยวข้องกับ “วัดพระบาทสร้อย” เพราะชาวล้วยเมืองก๊ะเป็นผู้ค้นพบรอยพระพุทธรบาท ในปี พ.ศ. 2535 พระสงฆ์ในหมู่บ้านได้ให้ช่างฝีมือปั้นรูป “พ่อขุนหลวงวิลังคะ” วีรบุรุษของชาวล้วย และนำมาประดิษฐานไว้ที่หน้าศาลพ่อขุนหลวง หลังจากนั้นได้มีการสร้างสถูปเจดีย์ครอบรูปปั้นพ่อขุนหลวงวิลังคะ พร้อมกับสร้างสวนหย่อมในบริเวณอนุสาวรีย์นี้ และในปีต่อมาก็ได้จัดงานฉลองสมโภชอย่างยิ่งใหญ่ ทำให้รูปปั้นที่เคยเป็นผิบรรพบุรุษของชาวล้วยกลายมาเป็นอนุสรณ์สถานแบบพุทธ ความทรงจำเกี่ยวกับผีปู่ย่าของชาวล้วยจึงเลือนหายไป โดยถูกแทนที่ด้วยการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับวีรบุรุษทางวัฒนธรรมซึ่งทำให้ชาวล้วยมีอัตลักษณ์เป็นกลุ่มคนที่เจริญทางวัฒนธรรม เพราะได้เปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาและมีได้นับถือผีอีกต่อไป⁷⁰

การสร้าง ความทรงจำของชาวล้วยเมืองก๊ะว่าตนนับถือพุทธศาสนาเช่นนี้ มิใช่เป็นเพราะชาวล้วยเมืองก๊ะพยายามจะ “กลายเป็นไทย” เนื่องจากชาวล้วยเมืองก๊ะยังคงยกย่องวีรบุรุษของชาวล้วย และเห็นว่าชาวล้วยเมืองก๊ะเป็นผู้ค้นพบพระพุทธรบาท โดยมีได้กดทับ “ความเป็นล้วย” เอาไว้แต่อย่างใด

ในกรณีของ **ชาวกระเหรี่ยง** นอกจากจะพยายามสร้างความทรงจำในกรอบของ “ความเป็นไทย” กระแสหลัก โดยการพิสูจน์ให้เห็นว่าชาวกระเหรี่ยงมีได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าของ “ชาติไทย” และชาวกระเหรี่ยงมี “ความเป็นไทย” จนสามารถทำพิธีขอขมาและอนุรักษ์ป่าดงที่กล่าวมาแล้ว ชาวกระเหรี่ยงยังสร้างความทรงจำนอกกรอบของ “ความเป็นไทย” ด้วย กล่าวคือชาวกระเหรี่ยงเคยมีอัตลักษณ์เป็นชาวเขาที่ด้อยความเจริญ มีฐานะต่ำต้อยกว่าคนล้านนาที่เรียกตัวเองว่า “คนเมือง” และเป็นเสมือนผู้ที่เข้ามาอาศัยแผ่นดินไทยอยู่ ทำให้ชาวกระเหรี่ยงผลิตซ้ำความทรงจำที่ว่าบรรพบุรุษของตนได้อาศัย

อยู่ในดินแดนแถบนี้มาเนิ่นนานเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 700 ปี⁷¹ ความทรงจำเช่นนี้ช่วยยืนยันว่าชาวกระเหรี่ยงเป็นเจ้าของแผ่นดินไทยไม่น้อยไปกว่าคนอื่น ๆ ไม่ใช่เป็นคนพลัดถิ่นที่อพยพเข้ามาพึ่งพาอาศัย หรือเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรของคนไทยดังที่คนไทยทั่วไปเข้าใจ

ชาติพันธุ์อาข่า เป็นชาติพันธุ์หนึ่งที่สูงอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกแย่งชิงทรัพยากรและบางส่วนต้องอพยพลงมาอยู่ในเมือง ชาวอาข่าบางคนได้พยายามสื่อสารกับคนชาติพันธุ์ต่างๆ เพื่อปลุกเร้าให้เกิดความสำนึกว่า คุณค่าของคนชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทยได้ถูกลดทอนลงจนกลายเป็นสินค้าไปหมดแล้ว และพยายามกระตุ้นให้คนทุกชาติพันธุ์รวมทั้งชาวอาข่าเองหาทางตอบโต้กลับล้างวาทกรรม “ชาวเขาสกปรก ชาวเขาขี้ด” ด้วยการเรียกร้องว่า “พวกเราชาวเผ่าช่วยกัน ให้เค้ารู้ว่าเราไม่ได้เป็นอย่างนั้น อย่างที่เค้ากล่าวหากัน ให้เค้ารู้ว่าชาวเผ่าก็มีดี” ในชุมชนอาข่าบางแห่ง นอกจากจะมีการสร้างพิพิธภัณฑ์อาข่าเพื่อแสดงถึงวิถีชีวิตอันดงาม และแสดงให้เห็นว่าชาวอาข่าไม่ได้ล่าสัตว์แล้ว ยังมีการเรียกร้องให้ชาวอาข่า “มาร่วมกันชำระประวัติศาสตร์อาข่า ให้เกิดความเป็นธรรม และลดอคติทางชาติพันธุ์”⁷² อีกด้วย

ในการเขียนประวัติศาสตร์อาข่านี้ ชาวอาข่าเน้นอดีตที่ยาวนานของตนตั้งแต่เมื่อชาวอาข่าอาศัยอยู่ใน “ดินแดนอิสระ” มี “เจ้าปกครองเป็นคนอาข่า” และเมื่ออพยพหนีภัยจากการรุกรานจนพลัดพรากจากกัน ชาวอาข่าทั่วโลกก็ยังสำนึกในความเป็นพี่น้องกัน หลังจากเล่าถึงการต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ อย่างไม่ย่อท้อของชาวอาข่าแล้ว ก็กล่าวด้วยว่าในปัจจุบันชาวอาข่าได้ปรับตัวให้เข้ากับยุคโลกาภิวัตน์ และได้มีส่วนร่วมในการผลักดันนโยบายต่างๆ ตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงระดับชาติ และเรียกร้องให้ชาวอาข่าร่วมกันต่อสู้เพื่อแก้ไขปัญหาคือคนในวัฒนธรรมอื่นๆ เข้าใจวัฒนธรรมอาข่าอย่างผิดๆ ซึ่งเรื่องสำคัญที่กลุ่มผู้เขียนประวัติศาสตร์อาข่าพยายามตอบโต้ ก็คือเรื่อง “ลานสาวกอด” ซึ่งได้รับการสร้างขึ้นในต้นทศวรรษ 2490 โดยบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ในหนังสือ 30 ชาติในเชียงราย และได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง ทั้งในนวนิยาย ภาพยนตร์ และเพลง ซึ่งความทรงจำในเรื่องนี้ทำให้หญิงสาวชาวอาข่าต้องถูกเหยียดหยามและถูกล่วงละเมิดทางเพศ ชาวอาข่าจึงพยายามพิสูจน์ว่าในสังคมอาข่าไม่มี “ลานสาวกอด” แต่อย่างไร⁷³

ส่วนการต่อสู้บนพื้นที่ความทรงจำของ **ชาติพันธุ์มูเซอแดง** เกิดขึ้นท่ามกลางผลกระทบของกระแสทุนนิยมที่นำเอาสิ่งแปลกปลอมเข้ามาในชุมชนมูเซอแดง ทั้งโดยคนภายนอก เช่น นักท่องเที่ยว และโดยลูกหลานของชาวมูเซอแดงเองที่ออกไปเรียนหนังสือหรือทำงานในเมือง⁷⁴ ชาวมูเซอแดง “ตั้งรับกับกระแสการรุกรานจากภายนอก” โดยอาศัยเครื่องมือต่อสู้หลายอย่าง เช่น องค์ความรู้และประเพณีวัฒนธรรมเดิม ขณะเดียวกันก็สร้างประวัติศาสตร์มูเซอแดงขึ้นมาด้วย⁷⁵

ชาวมูเซอแดงได้เขียนประวัติศาสตร์เพื่อแสดงให้เห็นต้นกำเนิดและความเป็นมาอันยาวนานของตน โดยเล่าถึงการดิ้นรนต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ และวิถีชีวิตอันดงามของชาวมูเซอแดงในอดีต รวมทั้งจารีตประเพณีที่ช่วยควบคุมความสัมพันธ์ทางสังคม และเน้นว่าชาวมูเซอแดงไม่ทอดทิ้งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของบรรพชน แต่ก็มีการผสมผสานกับวัฒนธรรมจากภายนอกอย่างเหมาะสมและทำให้ชีวิตดีขึ้น⁷⁶

ความทรงจำเกี่ยวกับอดีตเช่นนี้ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างพลังให้แก่การตอบโต้และการต่อต้านความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่รัฐและทุนนิยมนำเข้ามาเท่านั้น แต่ยังเสริมพลังให้แก่การฟื้นฟูศิลปะและวัฒนธรรมของชาวมูเซอแดง เช่น ดนตรีพื้นบ้าน สิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน การรักษาโรค การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืช การจัดงานประเพณีต่างๆ ฯลฯ ชาวมูเซอแดงบางคนมีความกระตือรือร้นในเรื่องนี้ถึงกับเดินทางไปดูงานประเพณีและพิธีกรรมในชุมชนมูเซอแดงอื่นๆ เพื่อจะกลับมาถือฟื้นฟูงานประเพณีและพิธีกรรมดั้งเดิมในหมู่บ้านของตน⁷⁷

ปัญหาชาติพันธุ์และปัญหาชนชั้นกับการดิ้นรนต่อสู้ในพื้นที่ความทรงจำ

ในอดีตที่ผ่านมาเมื่อมีการวิเคราะห์ปัญหาทางชาติพันธุ์อันเกิดจากอุดมการณ์ชาตินิยม มักมองปัญหาชาติพันธุ์ว่าเป็นปัญหาสำคัญในตัวของมันเอง โดยมีได้เชื่อมโยงเข้ากับปัญหาทางชนชั้น แต่เนื่องจากการสร้างความหมาย “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ของปัญญาชนกระแสหลักนั้นมุ่งจรรโลงโครงสร้างสังคมที่แบ่งคนออกเป็นลำดับชั้นและโครงสร้างการเมืองที่รวมศูนย์อำนาจไว้ในมือของชนชั้นนำ ดังนั้น ภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยมกระแสหลัก ปัญหาชาติพันธุ์จึงเกี่ยวข้องกับปัญหาชนชั้นอย่างแนบแน่น โดยที่**ปัญหาที่แท้จริงเป็นปัญหาชนชั้น** ส่วนปัญหาทางชาติพันธุ์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหาชนชั้นเท่านั้น เห็นได้จากคำกล่าวของ จอนี โอโดเฮา ผู้นำของชาวกระเหรี่ยงแห่งลุ่มน้ำแม่วง ดังนี้

“คนจนในเมืองก็ถูกปฏิเสธ ถูกรังแกเหมือนกัน ผมเลยกล้าออกมาสู้ ความจริงคือ เพราะจนนั้นแหละถึงถูกรังแก ผมไปดูในกรุงเทพฯ คนจนถูกเผาไล่ที่กันสุดๆ ร้อนๆ เลย เอาที่ไปสร้างตึกสร้างถนน อย่างพี่น้องมุสลิมที่บ้านครัวอยู่มานานแล้ว ที่อีสานคนอยู่สลัมก็เยอะ ภาคใต้ก็มี มันเป็นปัญหาคนจนกับคนรวยมากกว่า คนไม่มีอำนาจจะถูกไล่ถูกรื้อถูกเผา ตอนนั้นผมรู้แล้วว่าไม่ใช่เพราะเขาเป็นยางเป็นชาวเขาหรอก”⁸

การต่อสู้ของคนบางชาติพันธุ์ จึงแสดงออกโดยเข้าร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social movement) ที่มีอัตลักษณ์เป็น “คนจน” โดยไม่เน้นในเรื่องชาติพันธุ์ เช่น “สมัชชาคนจน” ซึ่งมีศูนย์กลางการเคลื่อนไหวอยู่ที่เขื่อนปากมูล จังหวัดอุบลราชธานี นักวิชาการและนักพัฒนาเอกชนที่เข้าร่วมเคลื่อนไหวกับสมัชชาคนจนได้แต่งประวัติศาสตร์เรื่อง **เส้นทางชาวนาไทย : รำลึก 25 ปีสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย** สร้างความทรงจำเกี่ยวกับการต่อสู้ของชาวนาโดยการเชื่อมโยงการต่อสู้ของ “คนจน” ในปัจจุบันเข้ากับการต่อสู้สำคัญๆ ในอดีต ย้อนหลังไปจนถึงการต่อสู้ของ “กบฏผีบุญ” ที่เกิดขึ้นในภาคอีสานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 การต่อสู้ของ “เสรีไทยสายชาวนา” ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 การต่อสู้ของ “สหพันธ์ชาวนาชาวนาแห่งประเทศไทย” และการต่อสู้ของ “สหพันธ์เกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน” ซึ่งการต่อสู้ของ “คนจน” นี้ยังคงดำเนินอยู่ในปัจจุบันคือขบวนการสมัชชาคนจนนั่นเอง นับเป็นการเขียนประวัติศาสตร์ด้วยโครงเรื่องที่ชาวนาชาวนามีบทบาทสำคัญ ซึ่งประวัติศาสตร์เช่นนี้ช่วยเปลี่ยนอัตลักษณ์ชาวนาจาก “เหยื่อของการพัฒนา” กลายเป็นผู้กระทำการเพื่อเปลี่ยนแปลง “ชาติไทย” ให้มีความเป็นธรรมมากขึ้น และเป็นครั้งแรกที่มีการสร้าง “ชุมชนความทรงจำ” โดยเชื่อมโยงบทบาทของชาวนาชาวนาทั่วประเทศเข้าด้วยกัน⁹

แม้ว่าสมัชชาคนจนยังคงใช้สัญลักษณ์ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ในการต่อสู้เพื่อแสดงถึงความสมานฉันท์กับคนทั่วไปในสังคมไทยรวมทั้งกับชนชั้นกลาง เช่น การเคลื่อนไหวขบวนโดย ชูธงชาติ ธงธรรมจักรและพระบรมฉายาลักษณ์¹⁰ แต่ก็ได้เน้นสัญลักษณ์ที่เป็นของชาวนาเองด้วย เช่น ธงแดงของสมัชชาคนจน ผ้าขาวม้าคาดเอว ดนตรีหมอลำ ฯลฯ อีกทั้งยังปฏิเสธความหมายของ “ชาติไทย” ตามคติเชื้อชาตินิยม แต่เน้นการรวมพลังของ “คนจน” โดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติและชาติพันธุ์ ทุกคนเป็นสมาชิกชุมชนที่มีความทรงจำร่วมกันในฐานะ “คนจน” “ผู้ถูกกดขี่” “ผู้ทุกข์ยาก” และ “ผู้ต่อต้าน”¹¹

บทสรุป

ท่ามกลางการแย่งชิงทรัพยากรและความขัดแย้งที่สูงขึ้นในสังคมไทย ในบริบทที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจขาดความเสมอภาคและความเป็นธรรม ชชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย เช่น มอญ เขมร ไทใหญ่ กระเหรี่ยง มลายู และอีกหลายชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ได้สร้างความทรงจำด้วยโครงเรื่องหลายแบบ เช่น แบบที่เชื่อมโยงตนเองเข้ากับ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” รวมทั้งการเน้นภาพอดีตที่เคยร่วมมือกับ “ชาติไทย” ในการต่อสู้เพื่อเอกราชมาด้วยกัน เช่น กรณีชาวมอญและชาวไทใหญ่ แบบที่พยายามเสนอว่าชาติพันธุ์ของตนอยู่ในแผ่นดินไทยมานานเพื่อยืนยันว่าชาติพันธุ์ของตนก็เป็นเจ้าของแผ่นดินไทยเช่นเดียวกัน เช่น กรณีชาติพันธุ์มอญและกระเหรี่ยง แบบที่เน้นความรุ่งเรืองในอดีตของตนและเน้นอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ในแง่ที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ที่จะช่วยทำให้เกิดเอกภาพและมีพลังในการต่อสู้กับปัญหา เช่น ชาติพันธุ์มอญและมลายูมุสลิม แบบที่เห็นว่าชาติพันธุ์ของตนถูก “ชาติไทย” กดขี่ตลอดมาในประวัติศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างพลังในการต่อสู้กับรัฐไทยในปัจจุบันและอนาคต เช่น ชาติพันธุ์มลายูมุสลิม เป็นต้น

การต่อสู้บนพื้นที่ความทรงจำของประชาชนชาติพันธุ์ต่างๆ แม้ว่าจะยังไม่ปรากฏผลกระทบที่ชัดเจนต่อการเปลี่ยนแปลงความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” กระแสหลัก และความทรงจำที่ประชาชนชาติพันธุ์ต่างๆ สร้างขึ้นก็ยังไม่เป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางเท่าใดนัก อย่างไรก็ตาม การต่อสู้บนพื้นที่ความทรงจำก็เป็นเสมือนคลื่นใต้น้ำที่จะส่งผลกระทบตามมาในอนาคตอันใกล้ เพราะในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ ความทรงจำที่ได้รับการสร้างขึ้นสามารถไหลบ่าไปสู่สังคมวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว โดยที่รัฐและชนชั้นนำไม่สามารถผูกขาดอำนาจในการสร้างความทรงจำและการสร้างอัตลักษณ์ดังในอดีตที่ผ่านมา

แม้ว่าการปล่อยให้คนกลุ่มต่างๆ มีเสรีภาพในการสร้างและเผยแพร่ความทรงจำ จะเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมอย่างเต็มที่ แต่ก็มีความจำเป็นที่จะต้องทำให้ทุกคนในสังคมมีวิจารณญาณหรือมีทัศนวิพากษ์มากพอที่จะเข้าใจความหมายระดับลึกของประวัติศาสตร์หรือความทรงจำแต่ละเรื่องหรือแต่ละแบบ เพื่อจะได้ไม่สับสนและไม่เข้าใจผิดไปว่า “ประวัติศาสตร์” เป็นเรื่องไร้สาระที่ปราศจากมูลความจริง จนทำให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์สูญเสียพลังในการสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ไปอย่างสิ้นเชิง

นอกจากนี้การขยายตัวของรัฐและทุนนิยม ได้ทำให้เกิดความแตกต่างและความขัดแย้งทางชนชั้นมากขึ้น และความทรงจำเกี่ยวกับอดีตถูกใช้ในการต่อสู้ทางการเมืองมากขึ้น หากสังคมต้องการแก้ไขความขัดแย้งก็ต้องเข้าใจความหมายของ “ความทรงจำ” ของแต่ละฝ่ายให้ดี เพื่อจะรู้ว่าแต่ละฝ่ายต้องการอะไร และมีความตึงเครียดหรือความขัดแย้งภายในชาติพันธุ์และระหว่างชาติพันธุ์หรือไม่ เพียงใด ไม่มีประโยชน์ที่จะแก่งแย่งเชื่อว่าคนต่างชาติพันธุ์เคยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมาแล้วในอดีต ย่อมจะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขหรือมีความสมานฉันท์ได้ต่อไปในปัจจุบันและอนาคต แล้วคิดแต่จะหาทางรื้อฟื้นอดีตอันดงามขึ้นมา โดยไม่คิดจะเข้าใจความหมายระดับลึกของการสร้างความทรงจำแบบต่างๆ และไม่พยายามแก้ไขปัญาเชิงโครงสร้างอันเป็นรากฐานของความขัดแย้งและความรุนแรงไปพร้อมกัน

หากต้องการลดความขัดแย้งหรือความตึงเครียดในความสัมพันธ์เชิงอำนาจลงไป การสร้างประวัติศาสตร์หรือความทรงจำของชาติพันธุ์ต่างๆ ก็จะต้องดำเนินไปในวิถีทางที่มีการบิดเบือนประวัติศาสตร์น้อยลง พร้อมกันนั้นก็ต้องมีการสร้างประวัติศาสตร์แห่งชาติในโครงเรื่องใหม่ ที่สามารถจะผนวก (inclusion) กลุ่มคนต่างๆ ที่เคยอยู่ในฐานะ “คนอื่น” (the other) หรือมี “ความเป็นอื่น” (the otherness) ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นใด ชาติพันธุ์ใด หรือเพศใด ให้คนทุกกลุ่มได้มีบทบาทและความสำคัญในพื้นที่ความทรงจำร่วมกัน และเปิดโอกาสคนทุกกลุ่มทุกชาติพันธุ์มีโอกาสนำเสนออดีตที่เป็นจริงของตนเองเข้ากับประวัติศาสตร์แห่งชาติเพื่อจะเข้าใจชาติและเข้าใจตนเองอย่างถูกต้อง และเพื่อยืนยันอยู่ในพื้นที่ของ

ประวัติศาสตร์แห่งชาติอย่างมีศักดิ์ศรีและมีอำนาจต่อรองไปพร้อมกัน หากมีการตีความอดีตแตกต่างกัน ก็จะต้องต่อสู้กันด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริง มิใช่ด้วยการใช้อำนาจเข้าไปเบียดขับ (exclusion) ประวัติศาสตร์ของผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าให้หายไปจากพื้นที่ความทรงจำ รวมทั้งจะต้องตระหนักด้วยว่าการเข้าถึง “ความจริงเกี่ยวกับอดีต” นั้น อาจทำได้จากหลายมุมมอง และถ้าหากสามารถเข้าใจชีวิตมนุษย์หรือปรากฏการณ์ทางสังคมหนึ่งๆ จากหลายๆ มุมมอง ก็อาจมองเห็นความซับซ้อนของ “ความจริง” เกี่ยวกับชีวิตและสังคมได้ดีกว่าการเกาะติดอยู่กับมุมมองแบบใดแบบหนึ่งเพียงแบบเดียวตลอดไป

อนึ่ง นโยบายของการตื่นรื้อฟื้นในพื้นที่ความทรงจำดังที่ได้เสนอมานี้ ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่ามีมิติสำคัญของการเมืองมิใช่เรื่องของการเลือกตั้ง เท่ากับเป็นเรื่องของการต่อสู้ในการนิยามความหมายที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เพราะอำนาจที่ซึ่มลึกที่สุดก็คืออำนาจในการนิยามความหมาย ว่าจะไรคือ “ความจริง ความดี ความงาม” ในปัจจุบันนี้ ทั้ง “ความจริงเกี่ยวกับอดีต” “ความดีหรือคุณธรรมของบุคคลในอดีต” และ “ความงามของศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติที่เป็นมรดกตกทอดมาจากอดีต” แบบที่คนไทยส่วนใหญ่รับรู้และเชื่อถือนั้น แม้ว่าได้ให้พื้นที่แก่ “ท้องถิ่น” และ “ชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อย” เพิ่มมากขึ้น แต่ก็ยังไม่มากพอที่จะเอื้ออำนวยให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมการเมืองไทยมีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เพราะทราบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ความคิดกระแสหลักที่วางอยู่บนความเชื่อมโยงอย่างซับซ้อนและใกล้ชิดระหว่างประวัติศาสตร์ที่มีโครงเรื่องแบบราชาชาตินิยมก็ยังครอบงำสังคมไทยอย่างเปี่ยมพลัง และยังคงเกื้อหนุนความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบรวมศูนย์และไม่เสมอภาคให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคง ส่งผลให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมการเมืองไทยยังห่างไกลจากความเป็นประชาธิปไตยเป็นอันมาก

ในบริบทปัจจุบันที่ความตึงเครียดและความขัดแย้งในสังคมไทยสูงขึ้น และการต่อสู้ในพื้นที่ความทรงจำยังคงดำเนินไปอย่างเข้มข้น การศึกษาเพื่อเข้าใจความหมายทางการเมืองที่แฝงอยู่ในประวัติศาสตร์ชาติ ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติบุคคล ประวัติตระกูล ฯลฯ ที่แสดงออกในรูปลักษณะต่างๆ ว่าให้พื้นที่ทางสังคม หรือให้สิทธิและอำนาจแก่คนกลุ่มต่างๆ แตกต่างกันออกไปอย่างไร จึงยังคงเป็นเรื่องจำเป็นและมีประโยชน์ อย่างน้อยที่สุดก็จะช่วยเสริมสร้างทัศนวิพากษ์และวิจารณ์ญาณให้แก่คนไทย และช่วยให้คนไทยเป็นอิสระจากกระบวนทัศน์ครอบงำ จนมีอิสรภาพทางความคิดและมีอิสรภาพในการแสวงหาความรู้มากขึ้น แผ่วางหนทางสำหรับการสร้างสรรค์ประชาธิปไตยในสังคมการเมืองไทยให้ก้าวหน้ารวดเร็วขึ้นในอนาคตอันใกล้

เชิงอรรถ

- ¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “การวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ : ประวัติศาสตร์สังคมไทย” ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และขอขอบคุณผู้ช่วยวิจัย คือ คุณกัญญ์พันธุ์ พจนะลาวัลย์ ซึ่งได้ช่วยรวบรวมข้อมูลจำนวนมากที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อโครงการวิจัยนี้
- ² ดูใน สายชล สัตยานุรักษ์, ศักดิ์สิทธิ์กับประติมากรรม “ความเป็นไทย,” เล่ม 1, เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : มติชน, 2550).
- ³ นักวิชาการสำคัญที่เสนอแนวความคิดเรื่อง “กลายเป็นไทย” คือ Georges Condominus, *From Lawa to Mo, From Saa' to Thai* (Canberra : Australian National University, Department of Anthropology Press, 1990).
- ⁴ ดูใน สายชล สัตยานุรักษ์, “ประวัติศาสตร์วิธีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน พ.ศ.2435-2535,” รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550. และ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, *การสำรวจอัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “ชน” ของชาวสยาม* (กรุงเทพฯ : มติชน, 2546).
- ⁵ เรื่องเดียวกัน.
- ⁶ สายชล สัตยานุรักษ์, “ชาตินิยม วัฒนธรรม และความขัดแย้ง,” บทความแนวคิด ประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม จัดโดยโครงการจัดตั้งศูนย์ภูมิภาคด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดี เอ็มเพรส เชียงใหม่, 22-23 ธันวาคม 2551.
- ⁷ ชาตรี ประทีปธนการ, *พระพุทธชินราชในประวัติศาสตร์สมบูรณาญาสิทธิราชย์* (กรุงเทพฯ : มติชน, 2551), 21-30.
- ⁸ พระยาประจักษ์จักรจักร, *พงศาวดารโยนก* (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2515).
- ⁹ “พระบรมราชโองการ (โปรด) พระราชทานข้าหลวงประจำเมืองหลวงพระบาง,” เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 5, รล. 3 / 32 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ อังโน จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ, *วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ.112 การเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง* (กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523), หน้า 411-412.
- ¹⁰ ธงชัย วิริยะกุล เป็นผู้บัญญัติศัพท์ “ราชชาตินิยม” ขึ้นมา และคำนี้ได้ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในวงวิชาการ หมายถึงอุดมการณ์ชาตินิยมที่พระมหากษัตริย์มีความสำคัญสูงสุดต่อเอกราช ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าของชาติ
- ¹¹ หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย, 28 มิถุนายน 2518, หน้า 1-2.
- ¹² ดูใน สายชล สัตยานุรักษ์, ศักดิ์สิทธิ์กับประติมากรรม “ความเป็นไทย,” เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : มติชน, 2550).
- ¹³ ดู “ลูกจีนกู้ชาติ” เพิ่มเติมใน Kasian Tejapira, “The Misbehaving Jeks : The Evolving Regime of Thainess and Sino-Thai Challenges,” Paper prepared for ARI Asia Trends 2008 on “Chinese ness Unbound : Boundaries, Burden and Belongings of Chinese ness outside China” Organized by Asia Research Institute, National University of Singapore, 11 September 2008.
- ¹⁴ Available from : <http://www.vcharkarn.com/varticle/40254>
- ¹⁵ ตระกูล เป็นชื่อที่ชาวปะหล่อง (Palong) ใช้เรียกตัวเอง แปลว่า คนบนภูเขา กลุ่มที่อพยพมาอยู่เมืองไทยที่กล่าวถึงในบทความนี้เป็นกลุ่มที่เคยอาศัยอยู่แถบตอนล่าง
- ¹⁶ สกุนี ณัฐพลทรัพย์, “ตระกูล คนชายขอบสองแผ่นดิน,” *วารสารสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* 21, 1 (2545) : 117.
- ¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 118.
- ¹⁸ จิราธิล สันติยะศ, *พระราชชายาเจ้าจารย์ศรี* (กรุงเทพฯ : มติชน, 2551).
- ¹⁹ ชัยพงษ์ สำเนียง, “พลวัตการสร้างและการรับรู้ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ (พ.ศ.2445-2549)” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550).
- ²⁰ เรื่องเดียวกัน.
- ²¹ เรื่องเดียวกัน.
- ²² ภูเดช แสนสา, “เมืองลอง : ความผันแปรของเมืองขนาดเล็กในล้านนา จากรัฐจารีตถึงปัจจุบัน” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552), หน้า 179 -188.
- ²³ Available form : http://www.khonthaijidee.org/news_open-house.html
- ²⁴ ปานแพร เขาวนประบุร, “บทบาทของพุทธศาสนาต่อกระบวนการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาควิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550).
- ²⁵ เรื่องเดียวกัน.
- ²⁶ Available form : <http://www.monstudies.org/config.php?nfile=T1.htm>
- ²⁷ Available form : <http://www.monstudies.com/smfboard/index.php?topic=397.0>
- ²⁸ องค์ บรรจุน, *ต้นทางจากมะละแหม่ง อ่างอิงใน อ่างอิงคีติ เพชรเล็ด อนันต์, “แนะนำหนังสือรางวัลสารคดี ‘นายอินทร์อะวอร์ด’ 2549 ต้นทางจากมะละแหม่ง,” ใน นอญ-เขมรศึกษา* (ม.ป.ท. : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551), หน้า14.
- ²⁹ องค์ บรรจุน, “ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์มอญนอกแบบเรียนประวัติศาสตร์รัฐชาติ,” *รวมบทความวิชาการ ชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม* (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.), หน้า 4 - 6. และ องค์ บรรจุน, *หญิงมอญ อำนาจ และราชสำนัก : บทบาทเบื้องหลังประวัติศาสตร์ของสตรีมอญ* (กรุงเทพฯ : มติชน, 2550).
- ³⁰ เรื่องเดียวกัน.
- ³¹ องค์ บรรจุน, “ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์มอญนอกแบบเรียนประวัติศาสตร์รัฐชาติ,” *รวมบทความวิชาการ ชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม* (ม.ป.ท. : , ม.ป.ป.), หน้า 17.
- ³² ปิยะ กิจถาวร, “ชาวมลายูภายใต้นโยบายพัฒนา,” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, *บรรณาธิการ, มลายูศึกษา : ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมภาคใต้* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2550), หน้า 135 - 136.
- ³³ เลิศชาย ศิริชัย, “ชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดชายแดนภาคใต้ในสถานการณ์ความรุนแรง มุมมองในมิติชาติพันธุ์สัมพันธ์,” *รวมบทความวิชาการ ประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดี เอ็มเพรส เชียงใหม่, 22-23 ธันวาคม 2551, หน้า 3.*
- ³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.
- ³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.
- ³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.
- ³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17-18.
- ³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.
- ³⁹ Available form : <http://www.geocities.com/banchengkao/O3.html> อังโน แพร่ ศิริศักดิ์อึ้ง, “อดีต-ปัจจุบันและความหลากหลายทางวัฒนธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้,” *รวมบทความประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดี เอ็มเพรส เชียงใหม่, 22 - 23 ธันวาคม 2551, หน้า 16.*

⁴⁰ แพร ศิริศักดิ์อึ้ง, "อดีต- ปัจจุบันและความหลากหลายทางวัฒนธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้," รวมบทความประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดี เอ็มเพรส เชียงใหม่, 22-23 ธันวาคม 2551, หน้า 3 - 5.

⁴¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, บรรยายในหลักสูตร 'มลาญศึกษาเพื่อความสมานฉันท์' หัวข้อ 'ประวัติศาสตร์สังคมและปัตตานี' ที่วิทยาลัยอิสลาม มอ. ปัตตานี, 11 - 12 พ.ค. 2549.

⁴² อิบรอฮิม ซุกรี, ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปัตตานี อ้างใน แพร ศิริศักดิ์อึ้ง, "อดีต- ปัจจุบันและความหลากหลายทางวัฒนธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้," รวมบทความประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดี เอ็มเพรส เชียงใหม่, 22 - 23 ธันวาคม 2551, หน้า 5.

⁴³ แสงเพชร (นามแฝง), ปณปรัง "วีรบุรุษปัตตานี" ฟ้าใต้ไม่เคยดับ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วันชนะ, 2547).

⁴⁴ อารพิน บินจิ, อ. ลออแม และซุฮัยมี ยัสมาแอล, ปัตตานี... ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู (สงขลา : มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลาม ภาคใต้, 2550), หน้า 261.

⁴⁵ แพร ศิริศักดิ์อึ้ง, "อดีต- ปัจจุบันและความหลากหลายทางวัฒนธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้," รวมบทความประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดี เอ็มเพรส เชียงใหม่, 22-23 ธันวาคม 2551, หน้า 6.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁴⁷ ปิยะ กิจถาวร, "ชาวมลายูภายใต้นโยบายพัฒนา," ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, บรรณาธิการ, มลาญศึกษา : ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิม ภาคใต้, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วันชนะ, 2550), หน้า 127.

⁴⁸ สุลักษณ์ กาญจนสุนต์, ดอนปาหน : สันติภาพในเปลวเพลิง (กรุงเทพฯ : เนชั่นบุ๊คส์, 2547), หน้า 137.

⁴⁹ อารพิน บินจิ, อ. ลออแม และซุฮัยมี ยัสมาแอล, ปัตตานี... ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู (สงขลา : มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลาม ภาคใต้, 2550), หน้า 383 - 387.

⁵⁰ แพร ศิริศักดิ์อึ้ง, "อดีต- ปัจจุบันและความหลากหลายทางวัฒนธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้," รวมบทความประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดี เอ็มเพรส เชียงใหม่, 22 - 23 ธันวาคม 2551, หน้า 8.

⁵¹ อลิสา หะสามะ, "การวิเคราะห์ภาพรวมโครงการวิจัยการพัฒนาชุมชน โดยชุมชนในสถานการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้," รวมบทความวิชาการ ประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดี เอ็มเพรส เชียงใหม่, 22 - 23 ธันวาคม 2551, หน้า 20 - 26.

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

⁵³ สมหมาย พงศ์พฤกษ์, หัตถกรรมผ้าทอพื้นบ้านเกาะยอ (ม.ป.ท. : กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรผ้าทอเกาะยอ, 2548), หน้า 8.

⁵⁴ แพร ศิริศักดิ์อึ้ง, "ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลาง จังหวัดยะลา" (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546).

⁵⁵ Available form : <http://www.bloggang.com>

⁵⁶ แพร ศิริศักดิ์อึ้ง, "อดีต- ปัจจุบันและความหลากหลายทางวัฒนธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้," รวมบทความประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดี เอ็มเพรส เชียงใหม่, 22 - 23 ธันวาคม 2551, หน้า 12 - 13.

⁵⁷ ศิริศักดิ์อึ้ง, พล.ต.ต. จำรูญ เด่นอุดม, อับดุลเลาะห์ ลออแม, อุดม บัดนวงศ์ และคณะ, เล่าชาชนานานได้ (ม.ป.ท. : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550), หน้า 52.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

⁵⁹ ศิริศักดิ์อึ้ง, พล.ต.ต. จำรูญ เด่นอุดม, (ม.ป.ท. : 2550), หน้า 165 - 167.

⁶⁰ ศิริศักดิ์อึ้ง, พล.ต.ต. จำรูญ เด่นอุดม, อับดุลเลาะห์ ลออแม, อุดม บัดนวงศ์ และคณะ, เล่าชาชนานานได้ (ม.ป.ท. : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550), หน้า 53 - 54.

⁶¹ ตูโน สุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิตติอาษา, "ยวนสี่ตัว" ชุมชนชาติพันธุ์ : เรื่องเล่า ความทรงจำ และอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนในจังหวัดนครราชสีมา (นครราชสีมา : สมบูรณ์การพิมพ์, 2544).

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 123 - 126.

⁶³ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁴ สุภารัตน์ หงส์นคร, "ประเพณีพิธีกรรมการเข้าทรงพ่อพญาสี่เชื้อของชาวไทยวนบ้านสี่ตัว ตำบลสี่ตัว อำเภอสีดา จังหวัดนครราชสีมา" (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2539).

⁶⁵ สุริยา สมุทคุปดีและพัฒนา กิตติอาษา, "ยวนสี่ตัว" ชุมชนชาติพันธุ์ : เรื่องเล่า ความทรงจำ และอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนในจังหวัดนครราชสีมา (นครราชสีมา : สมบูรณ์การพิมพ์, 2544).

⁶⁶ ศุภกิต วิทยาคัด, "ขมุเค็ดโซ โดเค็ดนา ภูมิอัตลักษณ์และประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ในภาคเหนือของประเทศไทย," วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 17, ฉบับที่ 1 (2548) : 140 - 172.

⁶⁷ ไพศาล ไทยใหม่และคณะ, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ "โครงการประวัติศาสตร์ชุมชนหลวงวิไลวงศ์กับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมืองกะตำบลละงู อำเภอเวียง จังหวัดเชียงใหม่" (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549) หน้า 1 - 6.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61 - 67.

⁷¹ ฐิติญา เกษมณี, "การศึกษาเกี่ยวกับคนชายขอบ : กรณีศึกษาของกลุ่มชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย," รวมบทความวิชาการ ประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดี เอ็มเพรส เชียงใหม่, 22 - 23 ธันวาคม 2551, หน้า 3.

⁷² Available form : <http://www.hilltribe.org/thai/webboard/main.php?board=001236&topboard=3>

⁷³ ฐิติญา (ป.อาธิ) เมื่อ วันเสาร์ ที่ 9 ธันวาคม 2549, 13 : 06 น. IP : 203.150.133.30 Available form : <http://www.hilltribe.org/thai/webboard/main.php?board=001236&topboard=3>

⁷⁴ ยาไฟ จะตีก้อย และคณะ, โครงการวิจัยการศึกษาภูมิปัญญาของชนบ้านห้วยปาย ตำบลเวียงเหนือ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ม.ป.ท. : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ม.ป.ป.), หน้า 1.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

⁷⁷ ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน.

⁷⁸ สัมภาษณ์ จอห์น โอโตเซ ใน สารคดี (2539), หน้า 77 อ้างใน วิรพา อังกูรทัศนีย์รัตน์, "ความเปลี่ยนแปลงทางมโนทัศน์ "ชาติไทย" และการเมืองวัฒนธรรมเรื่อง "ความเป็นไทย" ของ "คนจน" ผู้ตกเป็น "เหยื่อ" การพัฒนาโดยรัฐไทย : กรณีศึกษามัชชาคนจน," รายงานกระบวนการวิจัย 004 773 ประวัติศาสตร์ความคิดไทย ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์, ปีการศึกษา 2547, หน้า 17.

⁷⁹ นฤมล ทับจุมพล, เส้นทางชาวนาไทย : รำลึก 25 ปีสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย นิติรัตน์ ทรัพย์สมบูรณ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก, 2542).

⁸⁰ วิรพา อังกูรทัศนีย์รัตน์, "ความเปลี่ยนแปลงทางมโนทัศน์ "ชาติไทย" และการเมืองวัฒนธรรมเรื่อง "ความเป็นไทย" ของ "คนจน" ผู้ตกเป็น "เหยื่อ" การพัฒนาโดยรัฐไทย : กรณีศึกษามัชชาคนจน," รายงานกระบวนการวิจัย 004 773 ประวัติศาสตร์ความคิดไทย ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์, ปีการศึกษา 2547, หน้า 22-23.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 32 - 33.

บรรณานุกรม

- จิราดิ สันติยศ. พระราชยาเจ้าดารารัศมี. กรุงเทพฯ : มติชน, 2551.
- ชัยพงษ์ สำเนียง. "พลวัติการสร้างและการรับรู้ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ (พ.ศ. 2445 - 2549)." วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.
- ชูพินิจ เกษมณี. การศึกษากับคนชายขอบ : กรณีศึกษาของกลุ่มชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย. รวมบทความวิชาการ ประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดี เอ็มเพรส เชียงใหม่, 22 - 23 ธันวาคม 2551.
- ชูศักดิ์ วิทยารักษ์. ชุมแอ๊ดไฮ้ ไคเฮ็ดนา ภูมิอัตลักษณ์และประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ในภาคเหนือของประเทศไทย. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ 17, 1 (2548).
- อรรถศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. แนะนำหนังสือรางวัลสารคดี 'นายอินทร์ อเวอรด์' 2549 "ต้นทางจากมะละแหม่ง" ใน มอญ - เขมรศึกษา. ม.ป.ท. : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551.
- นฤมล หัชมงคล และนิรัตน์ ทรัพย์สมบูรณ์. บรรณาธิการ. เส้นทางชาวนาไทย : รำลึก 25 ปีสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก, 2542.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. "ประวัติศาสตร์ลังกาสุกะและปัตตานี" การบรรยายในหลักสูตร 'มลาญศึกษาเพื่อความสมานฉันท์' ในหัวข้อ ที่วิทยาลัยอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 11 - 12 พ.ค. 2549.
- ประชาภิจักรจักร, พระยา. พงศาวดารโยนก. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2515.
- ปานแพร เชาวนประยูร. บทบาทของพุทธศาสนาต่อกระบวนการผลิตอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.
- ปิยะ กิจถาวร. ชวามลาญภายใต้นโยบายพัฒนา. ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, บรรณาธิการ. มลาญศึกษา ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลาญมุสลิมภาคใต้. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2550.
- แพร ศิริศักดิ์ธำรง. อดีต - ปัจจุบันและความหลากหลายทางวัฒนธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. รวมบทความประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดี เอ็มเพรส เชียงใหม่, 22 - 23 ธันวาคม 2551.
- แพร ศิริศักดิ์ธำรง. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลาญมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลาง จังหวัดยะลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.
- ไพศาล ไทยใหม่ และคณะ. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการประวัติศาสตร์ชุมชนลวงวิลังคะกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมืองกะ ตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549.
- ภูเดช แสนสา. เมืองล่อง : ความฝันแปรของเมืองขนาดเล็กในล้านนา จากรัฐจารีตถึงปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552.
- ยาโพ จะดีก่อย และคณะ. โครงการวิจัย การศึกษาภูมิปัญญาชุมชนตำบลปาย ตำบลเวียงเหนือ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ม.ป.ท. : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ม.ป.ป.
- เลิศชาย ศิริชัย. ชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดชายแดนภาคใต้ในสถานการณ์ความรุนแรง มุมมองในมิติชาติพันธุ์สัมพันธ์. รวมบทความวิชาการประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดี เอ็มเพรส เชียงใหม่, 22 - 23 ธันวาคม 2551.
- วิภา อังกูรทัศนีย์รัตน์. ความเปลี่ยนแปลงทางมโนทัศน์ "ชาติไทย" และการเมืองวัฒนธรรมเรื่อง "ความเป็นไทย" ของ "คนจน" ผู้ตกเป็น "เหยื่อ" การพัฒนาโดยรัฐไทย : กรณีศึกษาสามัคคีชนคนจน. รายงานกระบวนการวิชา 004 773 ประวัติศาสตร์ความคิดไทย, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์, ปีการศึกษา 2547.
- ศรีศักร วลัยโกตม. จำรูญ เด่นอุดม, พล.ต.ต., อับดุลเลาะห์ ลออแมน, อุดม ปัตนวงศ์ และคณะ. เล่าขานตำนานใต้. ม.ป.ท. : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.
- ศรีศักร วลัยโกตม. ไฟใต้จะดับ?. ม.ป.ท. : ม.ป.ป., 2550.
- สฤณี ณัฐพลทรัพย์. คาระอั้ง คนชายขอบสองแผ่นดิน. วารสารสังคมวิทยา - มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 21, 1 (2545).
- สมหมาย พงศ์พฤกษ์. หัตถกรรมผ้าทอพื้นบ้านเกาะยอ. ม.ป.ท. : กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมผ้าทอเกาะยอ, 2548.
- สายชล สัตยานุรักษ์. คึกฤทธิ์กับประติมากรรม "ความเป็นไทย". เล่ม 1. เล่ม 2. กรุงเทพฯ : มติชน, 2550.
- สายชล สัตยานุรักษ์. ชาตินิยม วัฒนธรรม และความขัดแย้ง. บทความแนวคิด ประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม จัดโดยโครงการจัดตั้งศูนย์ภูมิภาคด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดี เอ็มเพรส, เชียงใหม่ 22 - 23 ธันวาคม 2551.
- สายชล สัตยานุรักษ์. ประวัติศาสตร์วิธีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน พ.ศ. 2435 - 2535. รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550.
- สายชล สัตยานุรักษ์. สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, การสร้างอัตลักษณ์ "เมืองไทย" และ "ชน" ของชาวสยาม. กรุงเทพฯ : มติชน, 2546.
- สุภลักษณ์ กาญจนขุนดี. ดอนปากห่าน : สันติภาพในเปลวเพลิง. กรุงเทพฯ : เนชั่นบุ๊คส์, 2547.
- สุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิตติอาษา. "ยวนสี่คว" ในชุมชนชาติพันธุ์ : เรื่องเล่า ความทรงจำและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนในจังหวัดนครราชสีมา. นครราชสีมา : สมบูรณ์การพิมพ์, 2544.
- สุดารัตน์ หงส์นคร. ประเพณีพิธีกรรมการเข้าทรงพ่อพญาสี่เขียวของชาวไทยยวนบ้านสี่คว ตำบลสี่คว อำเภอสี่คว จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2539.

แสงเพชร (นามแฝง). ปมประวัติ "รัฐปัตตานี" ไฟใต้ไม่เคยดับ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วันชนะ, 2547.

หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย, 28 มิถุนายน 2518.

องค์ บรรจุน. ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์มอญนอกแบบเรียนประวัติศาสตร์รัฐชาติ. รวมบทความวิชาการ ชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม. หน้า 4 - 6.

องค์ บรรจุน. หาดมอญ อานาจ และราชสำนัก : บทบาทเบื้องหลังประวัติศาสตร์ของนครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ : มติชน, 2550.

อลิสสา หะสาณะะ. การวิเคราะห์ภาพรวมโครงการวิจัยการพัฒนาชุมชนโดยชุมชนในสถานการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. รวมบทความวิชาการ ประชุมวิชาการชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรม ดิ เอ็มเพรส เชียงใหม่, 22 - 23 ธันวาคม 2551.

อาราฟีน บินจี, อ. ลออแมน และซุฮัยมีย์ อิสมาแอล. ปาตานี... ประวัติศาสตร์และการเมืองในโลกมลายู. สงขลา : มูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามภาคใต้, 2550.

"เอกสารรัชกาลที่ 5 พระบรมราชโองการลับ, (โปรด) พระราชทานข้าหลวงประจำเมืองหลวงพระบาง." หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. รล. 3/32

Condominus, Georges. *From Lawa to Mo, From Saa' to Thai*, Canberra : Australian National University, Department of Anthropology Press, 1990.

Kasian Tejapira. "The Misbehaving Jeks : The Evolving Regime of Thainess and Sino - Thai Challenges." *Paper prepared for ARI Asia Trends 2008 on "Chinese ness Unbound : Boundaries, Burden and Belongings of Chinese ness outside China."* Organized by Asia Research Institute, National University of Singapore, September 11, 2008.

ระบบออนไลน์

Available from : [http :/ www.bloggang.com](http://www.bloggang.com)

Available from : [http ://www.geocities.com/banchengkao/O3.html](http://www.geocities.com/banchengkao/O3.html)

Available from : [http ://www.hilltribe.org/thai/webboard/main.php?board=001236&topboard=3](http://www.hilltribe.org/thai/webboard/main.php?board=001236&topboard=3)

Available from : [http ://www.khonthaijaidee.org/news_open-house.html](http://www.khonthaijaidee.org/news_open-house.html)

Available from : [http ://www.monstudies.org/config.php?nfile=T1.htm](http://www.monstudies.org/config.php?nfile=T1.htm)

Available from : [http ://www.monstudies.com/smfboard/index.php?topic=397.0](http://www.monstudies.com/smfboard/index.php?topic=397.0)

The Struggle in Memory Space of Diverse Ethnic Groups in Thailand

Professor Saichol Sattayanurak

Faculty of Humanities, Chiang Mai University

Abstract

The collective memory of people in society is of great importance because collective memory is both the foundation of imaginings which connect the past with present conditions and a future expectation.

Since the era of Rama 5 the Thai elite and Thai state have constantly attempted to construct memories of the "Thai Nation" and "Thai-ness" and to cause these memories to influence people of all classes, from all localities, and of all ethnicities. Although they have succeeded in making such memories the mainstream memories which now inform Thai identity, including national Thai culture, they have not been able to completely dominate all groups in Thai society. Many groups have constructed memories outside the framework of mainstream memories. This trend is particularly evident in the present where greatly increased political conflict and struggle, resulting from rapid changes to the structure of Thai society, caused by expansion of capitalism and class diversification, which are now affecting even remote rural areas and have caused competition for resources within and between groups to increase in intensity and relationships of power to become more complex, has resulted in memory space becoming one of the spaces used for political struggle by groups who want to alter their identity and relationships of power in order to have increased rights and bargaining power. These groups include many ethnic groups who have for a long time been marginalised within the Thai state and Thai society.

Keywords : struggle, memory space, ethnic groups, Thailand.